Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ERINDRINGER FRA NORDSLESVIG

LUDOLPH MATTHIESEN

JANUAR 1995

MARSKEN.

Ude ved Rudbøl sø, tæt ved slusen og vejen der fører fra Rudbøl til Rosenkrans, og danner Europas mærkeligste landegrænse, lå min oldefars lille smukke, stråtækte karnaphus. Oldefar var skipper og ejede Rudbøls eneste "Evert" mage til den, der nu ligger som museumsskib i Ribe havn. Om sommeren sejlede han fra Rudbøl og videre ud i vadehavet til de små frisiske øer med last fra fastlandet.
Om vinteren, når isen begyndte at lægge sig, kunne han ikke sejle, men som den sidste last, før isen bandt, tog han en last af fin, hvidt gulvsand med hjem til Rudbøl. Fra skibet kunne folk så købe sand til deres hvid-skurede gulve.
Skibet lå så ankret op ud for hans hus indtil foråret kom. Han gik for at være en forholdsvis holden mand blandt Rudbøls befolkning.

Efter hans død flyttede min farmor og farfar ind i huset, men snart var de gode tider slut.
Min farfar var helt fra sin tidlige ungdom besat af heste. Han begyndte tidligt at handle med dem og var ofte langt hjemmefra med hestetrans-porter, enten det så var fra Jylland til fods, når hestene skulle ned til marsken og græsse sommeren over, eller det var helt til Frankrig, når hestene skulle leveres pr. jernbane, når vinteren nærmede sig.
Pludselig blev han alvorlig syg. Han var kun 30 år, og jeg har ikke kunnet få oplyst, hvilken sygdom, der angreb ham. Det drejede sig om en halssygdom. I folkesnakken hed det sig, at han havde drukket for meget surt rødvin i Frankrig, når han var dernede med sine transporter. Døden skulle have en årsag.

Der kom hårde tider for min farmor, der sad som 29 årig alene med 3 små børn, uden offentlig hjælp, men overladt til at klare sig ved at sy for godtfolk. Hun blev da også nødt til at have lejere boende for at have råd til at bo i huset.

En dag kom en mærkværdig fremmed og bankede på hendes dør. Han havde hørt hos købmanden, at hun var villig til at leje sin karnapstue ud. Det var Emil Nolde, der præsenterede sig som kunstmaler.
Emil Nolde skriver i sin dagbog om mødet med den unge smukke enke. Hendes to små børn stod og gemte sig bag hendes sorte sørgetøj og den ældste spurgte: "Mor, hvad skal den fremmede mand her?" Jeg havde lejet begge hendes kønne stuer med udsigt over Rudbøl sø." Min farmor skulle give ham middag, vaske hans pensler og holde rent.

Han boede der i flere år, mest om sommeren, men hans kone Ida opholdt sig i udlandet vistnok pga. en lungesygdom. Da han i 1910 blev meget syg, plejede farmor ham så godt hun formåede, men det blev så alvorligt, at hun sørgede for at sende bud til Ida, der så kom fra England og besøgte ham.

Han mente selv, at sygdommen skyldtes det dårlige vand, folk dengang drak direkte fra Rudbøl sø, men min farmor mente simpelthen, at det var nerverne. Han malte dengang de stærke religiøse billeder. Min farmor og børnene har været modeller til flere.

1971. "Hvad syntes du om Emil Noldes malerier, farmor? Fik du aldrig et maleri af ham?" Spurgte jeg min farmor. Jeg havde da ikke råd til at tage billeder fremfor huslejen, selv om han tilbød det, og iøvrigt syntes jeg han malte nogle forfærdelige billeder. Jeg var gal på Emil, for han malede billeder på alle mine stuedøre. Dem måtte jeg til at skrabe af, da han rejste."

Det var især det berømte religiøse billede af Madonna, som hun nok var model til, der forargede hende. – I sin dagbog skriver Nolde: "Jeg kunne se, hvor betaget den unge enke var, da hendes øjne hvilede på billedet af Madonna. Jeg forstod, at selv folk uden videre forstand på kunst, kunne blive betaget af min kunst og var glad."

Min far Jacob var den ældste, men dog kun 7 år. Det var hårdt for ham at miste sin far. Han måtte hjælpe til med at tjene penge, og før skoletid havde han et job med at køre brød fra bageren ud til gårdene i Rudbøl. Jeg har næsten aldrig hørt ham klage over livets tilskikkelser, men fik senere at vide, at det virkelig gjorde ham ondt, når de store bønderdrenge prøvede at vælte hans trækvogn med rugbrød.

Da han var 9 år kom han heldigvis ud at tjene på en stor gård nær Rudbøl, Carstesen ve' æ' å', og her havde han det godt som hyrdedreng og kvægdriver. Han har drevet kvæg helt fra Arnum og Løgumkloster markeder til gården nær Vester Anflod.
Om sommeren gik han i skole i Rudbøl. Ofte måtte han ride, når vandet stod for højt, eller han måtte medbringe sin springstok for at forcere de vandfyldte grøfter.
Da han gik til konfirmationsforberedelse i Højer måtte han ride og parkere hesten på kroen, eller løbe på skøjter om vinteren. Han havde det godt hos familien og talte kun godt om dem senere.

Min mor stammede fra Nykirke få kilometer syd for den nuværende grænse. Morfar var kirketjener og graver ved Nykirke kirke.

De boede i et lille, sammenkrøbet hus sammenbygget med stald og lo, liggende på diget omgivet af nogle få forblæste hyld og pil. Huset på diget var om vinteren omgivet af vand og om sommeren af den grønne marsk med græssende får og stude. De havde nogle få tønder land, et par køer, svin og får, som græssede på diget.

Sproget var sønderjydsk, frisisk og tysk. Bedstemor lærte mig nogle få frisiske gloser. Ved festlige lejligheder besøgte vi dem senere, da vi boede i Tønder. Bedstemor havde så bagt brød i sin store stenovn i loen og hun havde lavet ost af fåremælk, som hun selv havde malket af egne får, til min store forbløffelse siddende bag fåret. Men festmiddagen var altid den samme. Vinsuppe kogt på skinke med store byggryn og hele kanelstænger. Første gang kiggede jeg mistænksom på suppen, men snart elskede jeg den eksotiske ret. Det var umuligt at grave brønde til drikke-vand, fordi grundvandet stod så højt, så man måtte hente drikkevand i et nærliggende vandhul. Først blev vandskøjterne og andre vandinsekter viftet til side inden spanden blev fyldt. Det blev dog altid kogt.

Morfar var gemytlig og sjov. Som børn opdagede vi ikke, at han drak en del. Jeg var hans ynglingsbarnebarn, nok fordi jeg blev opkaldt efter ham og blev påduttet navnet Ludolph, et navn jeg ikke var særlig glad for som barn, men som voksen har skønnet på. Det at han drak fortalte min mor os først om i en høj alder. Det var imidlertid meget almindeligt, at folk fik mange kaffepunch på den egn og kirketjeneren var afholdt og deltog i mange familiefester. Ludolph og præsten var gode venner, spillede skat sammen og drak kaffepuncher ved festlige lejligheder. Ved bryllupper gik det ofte livligt til. Der blev også danset, og der fortaltes, at Ludolph ved en sådan lejlighed tog fat i den dansende præst's frakkeskøder og sagde: "Se, jeg er gejstlighedens hale." Præsten lo kun af det. En søndag mor-gen, har mor berettet, havde hverken Ludolph eller præsten fået rusen helt ud af kroppen og da Ludolph skulle indlede gudstjenesten med klokkeringning tog munterheden overhånd, og han gik over i valsetakt, inspireret af nattens musik. Der blev stille i kirken, men præsten gik blot hen til tårntrappen og råbte: "Lasst dass doch, Ludolph."

En aften ventede bedstemor på ham hele natten. Han var til skatspil på en nabogård. Om morgenen fandt man ham død i en vandfyldt grøft, som han havde prøvet at forcere med sin springstok.
Min mor måtte også løbe på skøjter om vinteren, hvis hun skulle i skole eller løbe ærinder.
En dag faldt hun og fik et tagrør stukket op i det ene øje. Hun måtte til Flensborg sygehus og fik siden glasøje.

Min mor lærte efter konfirmationen at sy hos en syerske i Højer. Hun skulle arbejde i huset, som betaling for undervisning og kost. Hun havde gået på danseskole og dansede ret godt, da hun mødte min far ved en fest på Rudbøl kro. Hun fik aldrig lært min far at danse. Hun påstod, at han blot tog 3–4 lange skridt fra den ene ende af dansesalen til den anden, uanset hvilket melodi, der blev spillet. Trods hans evner på et dansegulv, sagde hun ja til hans frieri. Min far var imidlertid 20 år og var stadig hos Carstensen ve' æ' å' hvor han kom til som 9-årig vogterdreng.

Familien havde sørget for hans skolegang og konfirmation og endog tilbudt ham videre skolegang i Tønder, da han klarede sig fint i skolen. Men han ville have med heste at gøre og sagde nej. Han blev ikke indkaldt til 1. verdenskrig, da han var uundværlig på gården, hvor han bl.a. havde ansvaret for de russiske fanger, der var tildelt gården som arbejdskraft. Han var vellidt blandt fangerne og på gården og ingen bebrejdede ham, at der en dag var forsvundet to fanger, som flygtede over den gamle grænse til Danmark. Ingen vidste, at det var min onkel, der havde hjulpet dem over.

KLOVTOFT.

Da Genforeningen kom, var der ingen tvivl hos min far og mor om, at de skulle vælge at flytte nord for grænsen, modsat Nolde, der valgte at flytte mod syd. De besluttede at gifte sig. Min far var bosat få meter nord for den nye grænse og min mor få kilometer mod syd. Det er svært at forklare, hvorfor de valgte Danmark, men sproget var dansk i begge hjem og de havde begge danske sen–navne, begge havde dog gået i tysk skole og fars "plejehjem" var, så vidt jeg ved tysk. Hvordan tages en sådan beslutning? Nolde flyttede til det store Tyskland. Landets størrelse må da også drage. Desuden syntes han ikke danskerne skønnede på hans kunst.

Også min bedstemor flyttede længere mod nord, nemlig til Klovtoft ved Åbenrå. Hun blev gift med en enkemand som stammede fra det gamle land, men havde været smed i Avntoft.

Mine forældre giftede sig, og kom sågar på en fin bryllupsrejse til Kiel. Her kunne de for nogle få danske kroner få tusinde af Mark og leve som grever, hvis de kun vekslede en tier ad gangen, for næste dag var marken yderligere blevet devalueret.
Mine forældre fik nu en fodermesterstilling ved Klovtoft nær Ravsted, og her blev jeg født en november nat 1925 med forrygende snestorm.
Det var en enkefrue der havde ansat mine forældre. Mor skulle hjælpe til med at malke. De fik løn og naturalier i form af mælk, mel og kød samt en god bolig. De blev gode venner med enken, et venskab de bevarede hele livet.

Far købte nogle år senere en lille fattig sandjordsgård i Klovtoft. Herfra har jeg kun svage erindringer.
En dag kom postbudet imidlertid cyklende med et brev fra Tønder. Det skete med måneders mellemrum, at far fik brev fra sin tante og onkel i Tønder.

De ejede en kro på Skibbroen i Tønder, og da de ingen børn havde, tog de sig ofte af far, da han var barn, ligesom han besøgte dem, når han var til marked i Tønder.

Fars tante var død, stod der. Onkel Jep skrev, at hun var død af kræft. Inden hun døde, havde hun sagt, at Jacob kunne man stole på, hvis man skulle have hjælp. "Kunne I tænke Jer at flytte til Tønder og hjælpe mig med kroen og måske overtage den", spurgte onkel Jep. Det var 1928, en lille sandgård gav ikke nok til udkommet, mor måtte passe det meste af gårdens drift, og far gå ud som daglejer hos en tagtækker, der lærte ham tækkefaget.

De blev enige om at tage mod tilbuddet, de opfattede onkel Jep som velhavende og de kunne efter at have solgt gården rejse afsted næsten uden at medtage møbler og husgeråd – det var alt på kroen. Fars optimisme overvandt sikkert mors skepsis og for far var fremtiden lysere, han elskede at tale med folk, og han mestrede det. Han opførte sig på samme måde, hvadenten det var rig eller fattig, fin eller simpel. Han opfattede nok simpelthen ikke forskellen og resultatet var, at de også oftest opfattede ham som ligeværdig – mor var mere skeptisk og kritisk, hvorfor hun ofte gennemskuede og undgik folk.
Far havde nok igen været for optimistisk, viste det sig senere. Måske har de heller ikke kunnet falde til i den lille danske idylliske by Klovtoft, det hele var småt og lukket, de var begge vant til marskens vidder og høje himmel – måske vil vi der kommer fra marsken altid føle os en lille smule indespærret på østkysten. Farmor blev boende i Klovtoft med sin nye mand, en smed oppe fra det gamle land. Det var heller ikke helt let at flytte. Hun havde 3 børn, han bragte 7 med i ægteskabet og de fik 5 sammen. Senere fortalte hun mig, at hendes bedste år var, da hun hver dag sendte 10 børn hen til Klovtoft skole. Om morgenen, når de skulle vaskes og klædes på inden skolegangen, satte hun dem op i en rundkreds, med benene ned i gruekedlen efterhånden som de var færdige og slap så hele flokken løs, når alle var rene og påklædte. Hun blev dog ikke i Klovtoft, men mere om det senere. Tænk opdrage 15 børn uden at gøre forskel, uden at få børnepenge, uden bil, telefon, aviser og varmtvandsbeholder og så glæde sig over det – hvad er det som gør nogle kvinder så utrolig stærke, sikken mor og bedstemor.

1972. Min farmor er død. Jeg deltog i bisættelsen fra Kristkirken i Tønder. Efter begravelsen samledes hele familien til gravkaffe. Alle overlevende børn deltog, og min ældste onkel holdt en tale, som han indledte med følgende ord: "Kære søskende, nu er vor mor død, nu skal vi til at klare os selv." Han var da ca. 60 år, og der var noget om det han sagde. Alle børn og stedbørn kom til hende og fik råd og hjælp. Der var altid småkager i kagedåsen og kaffe på kanden, og både børn og børnebørn blev mødt med gæstfrihed og godt humør.

TØNDER.

Som 3–årig rejste vi altså med toget til Tønder, turen gik med den nedlagte bane over Løgumkloster og Bredebro til Tønder hovedbanegård; herfra kunne vi gå til Skibbroen. Kroen, der stadig eksisterer som kro, lå sammen med tre andre på stribe langs havnekajen meget lig Nyhavn. Der var en cementkaj ned til havnen og en lille kran fik havnen til at se stor ud, i hvert fald i en 3–årig drengs øjne.

Kroen havde en stor vognport som gik ud til gårdspladsen, hvor der lå en stald og en lade, og foran var der indemuret jernringe, så man kunne binde sine husdyr her. Hver fredag var der fåremarked på gaden. Der blev opstillet rækværk fra kroens mure og et stykke ude på gaden, så man kunne samle fårene i fold. Så kunne handelsfolkene sidde inde i krostuen og handle, og de der kom fra Rudbøl eller Højer kunne spise og drikke deres tepunche. Om aftenen kan man forestille sig, at der var en del rengøring efter alle de fårepumpler, der blev efterladt på fortovet. Yderligere var der i november grønlangkålsspisning om lørdagen, så mor havde nok at lave.

Stakkels mor, hun hadede drikkeri og brovtende fulderikker, hun var ærlig og snakkede ikke folk efter munden. Det viste sig nu, at over–tagelsen af kroen ikke var helt gunstig som de i første omgang havde troet. Jeg har aldrig helt fundet ud af, hvordan de økonomiske forhold i overtagelsen var. Onkel Jep skulle have frit ophold resten af sit liv, og det viste sig yderligere, at han skyldte sin bror, som var kaptajn på Sild, penge der stadig skulle afdrages, som et led i handelen. Da vi kom til Skibbroen var den store lejlighed ovenpå udlejet, og vi måtte alle bo nedenunder bag krostuen. Ovenpå boede en margarinegrosserer Borst og en lokomotivfører Follbeck.
Der var oftest larm, råben, latter og anden støj i krostuen, så det var svært for os tre børn at sove om aftenen. Mor kom ind, når vi blev bange og gav os en tiøre, så kunne vi næste dag løbe bagind ved August Møl–lers forretning og købe en pose bolsjer.

Men Tønder var spændende, havnen med dets vand, småskibe og masser af fisk. Om søndagen gik far med mig hen til den hvide bro, som gik over kanalen til grunden, hvor det nuværende Tønderhus senere blev bygget. Nedenunder stod store gedder stille og lurede. Far havde af tyndt ståltråd lavet en løkke, som han førte hen omkring gedderne og kunne så hale dem op. Længere henne lå vandtårnet, gasværket og Bachmanns vandmølle. Her susede vandet hele dagen ned til den nedre Vidå, og der var ofte masser af vand.
Omkring 1930 må der være faldet store mængder regn i høhøstens tid, for pludselig steg vandet enormt og begyndte at fosse over vejen. Hø–stakkene som var blevet revet med fra engene ved Emmerske satte sig fast i sluserne ved vandmøllen. Dengang havde Tønder en udråber, der

gik langs gaderne med en stor klokke og ringede og råbte når noget skulle bekendtgøres. Jeg kan tænke mig, at dele af Tønder har været i fare for at blive oversvømmet, i hvert fald blev folk opfordret til at komme og hjælpe med at frigøre sluserne. Jeg fulgte min far herhen i god afstand. Ved sluserne fik de udleveret lange stænger med krog på, og de gik i gang med at rive høet op på vejen.

Det gik godt denne gang, men senere skulle oversvømmelsen blive en katastrofe for mine forældre, selv om de begge var opdraget på marsken og kendte farerne.

Jeg var nu fem år og begyndte at finde ud af, at der var politiske spændinger mellem dansk og tysk.

Der var stadig to kroer foruden vores på Skibbroen. Det var Karsten Petersen og Finanda og Cedde. De sidste havde også udskænkning på markedspladsen ved Sønderport om fredagen.
En stor del af kunderne var slagtere og handelsfolk deraf mange tyskorienterede. Der blev talt meget tysk, og det var ret uforståeligt for mig.

Mine forældre fandt hurtigt ud af, at min lillesøster og jeg ikke kunne klare sig i kromiljøet, og de søgte at få os i børnehave. Om der ikke var plads i den danske børnehave, om der i det hele taget eksisterede en eller om det var onkel Jep, som var tyskorienteret, der gjorde udslaget, men i hvert fald kom vi i den tyske børnehave. Vi nåede dog aldrig at falde rigtig til, for så måtte vi til at flytte igen.

Markerne omkring Tønder var ofte oversvømmede og på mange arealer kunne der ikke drives almindelig landbrug. Derfor begyndte man afvandingen. Min far var med til at bygge Lægan pumpestation.
Man byggede diger omkring Vidåen og Grønå, gravede kanaler og ledte vandet hen til store pumpestationer, der så pumpede vandet op i Vidåen, så det kunne løbe videre gennem marsken, Rudbøl sø og ud i vadehavet ved Højer.

Havnen ved Skibbroen havde mistet sin betydning, kun pramme kunne lægge til og efter afvandingen skulle den fyldes op. Ak, at ingen kunne have så megen fantasi, at man ikke fredede den og gav den et naturligt til- og afløb. Kik om til vor gamle kro, nu er havnen asfalteret og bliver brugt som parkeringsplads, til alle de biler som kommer til byen ad Kongevejen, som stædige Tøndringer stadig kalder Punchevejen, når de mindes de vaklende fyldebøtter, der sneg sig hjemad denne sti efter at have siddet på Skibbroens kroer.

Tønders profil forandredes brat med afvandingen. Før var markerne ofte oversvømmede op til anlægget og "Mejerholm" og "Hestholm" lå som øer i en sø. Tønder forblev dog stadig et centrum for kreatur- og fårehandel, endnu i mange år kunne man høre kreaturdrivernes råb gjalde

mellem husene, når de drev deres flokke af stude gennem byens hoved-gade på vej til marked ved eksportstaldene og markedspladsen ved Sønderport. Tønder havde dengang verdensrekord i forhold til indbyg-gertal, med 57 kroer og udskænkningssteder.

Min far mente dog ikke, der var basis for så mange kroer i Tønder og slet ikke på Skibbroen, når denne blev udfyldt. Med marskens opdyrkning standsede en stor del af stude- og hestehandelen. Han var en af de første, der solgte og ved skæbnens ironi er det den eneste kro, der endnu drives som kro.

"STUBKÆR".

Heldigvis hørte der jord til kroen. Vest for anlægget og Tønder gamle seminarium lå der ca. 22 tønder land eng, der indtil nu havde været sump og oversvømmede enge. Ved afvandingen kom der en kanal i yderkanten og jorden var nu tjenlig til landbrugsdrift. Her byggede far nu en lille gård. Marken bestod overvejende af helt gammelt græs og kæmpegræs-tuer. Jorden havde aldrig været pløjet. Hestene ville simpelthen være sunket væk. Nu blev den tjenlig, mente far. Fuld af optimisme købte han brugte røde teglsten fra en nedrivning i Skibbrogade. Han rensede dem for mørtel og sammen med en murermester byggede han en lille køn gård i 30'ernes stil. Han plantede læhegn omkring gården, og trods de gamle tønderborgers tvivl groede træerne ret godt. Jeg var nu gammel nok til at hjælpe med at plante. Gården fik navnet "Stubkær."
Ved hjælp af et statslån kunne han købe noget kvæg, grise og fjerkræ og snart stod der en driftig gård midt ude i de grønne arealer ca. 1 km fra alleen og markedspladsen, men indenfor bygrænsen. For mine søskende og mig var det en omvæltning. Først den lille hyggelige landsby Klovtoft, så næsten midt på Tønder havn. Hvad vil du helst være landbobarn eller bybarn. Nu var det noget helt tredie – landbobarn uden naboer og bybarn uden legekammerater. Heldigvis nærmede jeg mig skolealderen.

Mine forældre sled i det. Tænk at bygge landbrug i 1932 og starte en gård i jord, som aldrig havde været pløjet. Der skulle optimisme til. Tuerne var meterhøje, ofte sank hestene i til livet, "saiderne" kunne ligge i årevis uden at rådne. Jorden var ikke særlig god til korn. Stråene blev meterhøje og lagde sig ret hurtigt fladt med jorden, til gengæld var aksene meget lette og gav et dårligt udbytte. Græsningen var god og ligeledes høhøsten i engene. Kålroerne kunne give en stor høst, hvis det ellers ikke blev ædt op af insekter, mens planterne var ganske små. Mærkelig nok var der myriader af ukrudtsfrø i jorden, selvom den ikke havde været pløjet før. Ukrudtet spirede hurtigt op som et tykt tæppe så roespirerne var vanskelig at se. Det krævede et enormt slid.
Terminerne skulle betales så far måtte give tilbud på en mælketur til Sæd andelsmejeri. Mælken fra vor besætning,"Mejerholm" og "Hestholm"

samt 3 husmandssteder. Ved liciteringen underbød alle hinanden, men far bød lavest og fik turen.

Det gav en lille fast løn, men samtidig betød det at mor måtte lave mere arbejde i stalden. Vi levede spartansk, ingen elektricitet, ingen telefon, dårligt pumpevand. Vi fik ikke franskbrød til dagligdags, men vi fik god sund mælkemad, masser af grød og kartofler. Få gange om året blev der slagtet en gris. Husslagteren fra Emmerske kom og slagtede den om formiddagen og kom igen om aftenen og parterede den, efter at den havde hængt i bagbenene på en stige opad muren udenfor køkkenvinduet. Når han havde parteret den, skulle vi have et festmåltid. Fader fik stegt grisehjerne serveret på en tallerken. Det var særligt lækkeri for ham. Slagteren glædede sig især til mors middag. Han havde nemlig første gang han kom, beklaget sig over, at han altid fik helt friske svinekoteletter, hvor han slagtede, og det blev snart for meget. Han kunne bedre lide blodsuppe.
Mor lavede så blodsuppe med grisetæer til ham. Hun samlede blodet i store lerkrukker, lod det køle af, så fedtet satte sig som et tykt lag og på den måde lukkede så tæt som en konservesdåse. Det kunne opbevares i månedsvis. Men ellers indledte slagtningen de 7 fede uger. Vi havde jo ingen frysebox og alt skulle bruges. Skinkerne kunne opbevares og der kunne henkoges en del på glas – pølserne kunne røges. Men leverpostejen, lungepølser og blodpølserne skulle spises indenfor et vist tidsrum, inden det blev alt for muggen.

Der var ikke råd til meget luksus i 30'ernes fattigdom. Far måtte agere frisør med sin håndklippemaskine. Han gjorde sit bedste, men resultatet var gruopvækkende, et 5 cm bredt spor omkring ører og nakke. Tøjet bestod af korte bomuldsbukser og lange sorte strømper holdt oppe af brede elastikbånd med knaphuller i. Til søndagsbrug havde jeg et sæt marine tøj. Det var en katastrofe, snart skulle jeg begynde i en byskole.

Der var to kommuneskoler i Tønder, den tyske og den danske Øvelsesskole tilknyttet seminariet.
Vi kunne se Øvelsesskolen hjemme fra gården, og hvis jeg løb lige over marken, var der kun godt en halv kilometer, men med vejen og op gennem Søndergade og Vidågade betydeligt længere.
Jeg glædede mig til at komme i skole og startede glad og frejdig en forårsmorgen i 1.klasse sammen med ca. 30 andre nybegyndere. Jeg var fantastisk heldig at få Claus Eskildsen som klasselærer, han var en dygtig historiker, forfatter og ikke mindst pædagog med speciale i småbørn. Han er forfatter til "Ole Bole", som nok er den bedste begynderbog, der nogensinde er skrevet. Den er skrevet i 1928 og den er illustreret af, ingen mindre end Robert Storm Petersen. En festlig bog. Ved hjælp af den bog og Eskildsens pædagogik fik jeg hurtigt lært at læse. Han var en guldbenådet pædagog. Hver dag havde han kontakt med det enkelte barn.

Når vi gik efter endt skoledag, stod han ved døren og gav os hånd og en eller anden bemærkning, så selv om det måske 50 gange om året bestod i, at han sagde "Nå Ludolph, hvordan går det med grisene", så var det nok til, at jeg følte, at skoledagen var reddet. Han kom af og til spadserende forbi vores gård og tog en sludder med min far om landbruget.
Om eftermiddagen tog jeg det med ro hjem over markerne, sprang over kanalen, gik lidt langs den, for at se om der stod gedder, så efter om der var fisk i rusen og beundrede isfuglene, der susede langs vandoverfladen.
Markerne gik op af allèen så Tønders profil stod markant med de høje allétræer, røde tage og slanke kirketårn midt i de grønne marker.
Tænk af ubetænksomme folk har ødelagt alt dette og bygget nogle grimme nye seminariebygninger, udslettet kanalerne og grøften for derefter at nedlægge seminariet 20 år efter.
Det var ikke altid morsomt at være landboer og gå i skole i en byskole, heldigvis var jeg dygtig i skolen, lå altid forrest i klassen og tilstrækkelig naiv til ikke at mærke forskellen. Vi fik også en dygtig og sød lærerinde, efter at have haft Eskildsen i 2 år. Børnene kom fra mange forskellige sociale lag, arbejderbørn, politimesterens søn, en bankdirektør, en stor autoforhandler m.m. Jeg var den eneste landmandssøn i klassen. Foruden mig var der kun 2 – 3 på skolen og de havde landbrug inde i byen på Nørregade, Uldgade og Carstensgade.
Der begyndte at vise sig forskelle på de sociale lag, for fra 4.klasse skulle bedre folks børn helst overføres til Statsskolen. Jeg sad oppe foran og nu blev en søn af byens høje embedsmænd placeret ved min side, han var noget tungt opfattende, og jeg måtte hele tiden hjælpe ham med opgaverne. Han forlod klassen næste år og blev sammen med ca. 1/3 af klassen overført til Statsskolen. Det havde aldrig været på tale, at jeg skulle på Statsskolen. Der var simpelthen ikke råd til det, hverken til tøj, bøger m.m.
Efterhånden fik jeg legekammerater i klassen, en søn aften lokomotivfører fra Vidågade, en bager fra Søndergade, en slagteriarbejder fra Spikergade.
Desuden legede jeg engang imellem med en inspektørsøn fra Leo's allé. Vidågade og Søndergade var de mest nærliggende, så jeg kom ofte hjem til dem og blev godt modtaget i deres hjem. Der kom desuden en ny elev i klassen. Hans far var blevet vært på det gamle "Tønderhus" i Spikergade. Langsomt gik det imidlertid op for mig, at ikke mindre end 3 af de 4 legekammerater kom fra hjem, hvor fædrene var danske nazister. Jeg så deres blad ligge i hjemmet. Jeg blev inviteret med på en lørdagstur på cykel ud til en skov, hvor vi skulle lave nogle øvelser og bygge huler og lære at binde hinanden. Det gjorde jeg kun den ene gang. Bagerens søn var ellers flink nok, men en dag skulle vi montere et katteøje på vore cykler. Der var blevet vedtaget en ny lov, der påbød katteøje. Han sagde: "Det er da også de forbandede jøders skyld". "Hvorfor det, sagde jeg". "Jo, de ejer fabrikkerne og vil tjene på det." Jeg begyndte at se kritisk på, hvad de sagde og lavede.

På Tønderhus i Spikergade var der møder for de danske nazister. Der var politisk uro. På murene hang plakater, der fortalte om borgerkrigen i Spanien. Nazisterne i Tyskland rørte på sig.

En sommerdag var vi indbudt til min mormors fødselsdag i Nykirke. Far spændte vor blåskimmel for jumben og vi kørte over grænsen ved Rudbøl og til Nykirke. Mine onkler, fætre og kusiner var alle kommet og vi nød bedstes gode mad. Bagefter spurgte onkel Nils, om nogle af os ville med ned i byen og se ringridningen. Onkel Nils, hans tvillingedrenge og jeg gik derned.
Der var larm og musik, karruseller og lykkehjul, men da der var gået et stykke tid, kom der pludselig militærmusik, en uniformeret mand sagde noget over højtaleren og en flok unge uniformerede marcherede op og sang nazistiske sange. Lederen holdt en tale, der sluttede med en lovtale for Hitler. Der blev desuden uddelt nogle ordner. Hver gang blev der fra talerens side råbt "Zieg Heil" og alle strakte armen op til heil-hilsen. Der stod jeg 12-årige, alle rakte armen op, også mine fætre og onkel, jeg tøvede lidt, hvad skulle jeg gøre. Det gav nogle nervøse ryk i min arm, da onkel Nils roligt vendte sig mod mig og sagde: "Det ha do jo it behov". Lettet sænkede jeg igen armen. En af de uniformerede mænd kom hen til os. Jeg hørte onkel sige: "Han er jo fra Danmark". Manden skulede lidt, men sagde ikke mere. Jeg har ofte tænkt på episoden på ringriderpladsen. Hvor let ryger armen ikke op, når alle andre gør det. Mine fætre og onkel var nok nødt til det. Jeg synes, jeg anede et lille smil på onkels ansigt. Der fik han vist naziføreren, at ikke alle rakte hånden op til nazihilsen, hvis de ikke kunne tvinges til det. Jeg gik nu hjem til mormor sammen med onkel og mine to fætre. Det var sidste gang jeg så tvillingerne. Da vi kom tilbage til mormor og familien, sagde onkel: De ville have, at Ludolph skulle hejle. Ordet "de" havde en særlig klang, og jeg begyndte at spekulere over, hvem "de" var.

1994 - Min kusine fra Sydslesvig ringede og fortalte, at onkel Nils var død 94 år gammel. Jeg havde ofte tænkt på ham og også truffet ham, når han besøgte min mor på plejehjemmet. Han kørte stadig bil som 94-årig. Han boede alene på sin lille gård på diget tæt ved grænsen med baghaven helt ned til grænseskellet. Han var rolig, venlig og klarttænkende lige til detsidste. Da han fik at vide, at han skulle have det ene ben amputeret og på plejehjem, valgte han at sige nej. Han fik morfin mod smerterne og døde i sit hjem, hvor han også var født.
Da jeg langsomt kørte ud til den lille fattige kirke i Rosenkrans, så jeg folk komme gående fra alle gårde ind over marsken mod kirken. Jeg gjorde holdt nær kirken. Der var fuldt af biler og folk strømmede ind i kirken. Uroligt skyndte jeg mig, selvom jeg mente, at der var en halv time til begravelsen skulle finde sted. Da jeg kom ind var kirken fuld af mennesker unge og gamle. De sad musestille og så på onkels kiste. Når folk kom ind i kirken, skrev de deres navne i en stor opslået bog ved indgangen.

I en halv time sad jeg sammen med en mængde mennesker og så på onkels kiste og sad og tænkte på hans liv, hans tab af to sønner. Som alle syd- og nordslesvigere, havde han været særlig udsat.
Mine kusiner havde jeg ikke set siden krigens tid og jeg kunne nu ikke genkende de dengang sprøde, kønne lyshårede kusiner, før jeg ved jordpåkastelsen genkendte dem som et spejlbillede af min afdøde tante.
Efter begravelsen gik alle som en selvfølgelig med hen på kroen til kaffebordet. De fleste talte sønderjydsk, frisisk eller plattysk. Det havde ikke forandret sig.

Da jeg langsomt kørte hjem under marskens høje himmel tænkte jeg, at onkel Nils og jeg havde forstået hinanden.

Foråret 1938 var jeg på besøg hos min tante Anne i Bredebro. Det var min mors søster. Onkel Carsten var snedker. Han havde været med i 1. verdenskrig og var blevet gasforgiftet ved fronten. Siden havde han været meget svagelig. Nu drev han et lille snedkerværksted i Bredebro. De havde ingen børn og jeg var blevet tante Annas ynglingsnevø, som ofte besøgte hende i ferierne. Det var spændende, hun havde mange bøger og blade, og jeg tilbragte mange timer med at læse. Hun skrev selv digte og fik også nogle udgivet i tidsskrifter. Hun gik ind for at bruge homøpatisk medicin, og hun gik for at være synsk.
De boede meget flot med smukke møbler, syntes jeg, og hver gang jeg syntes at noget var smukt, sagde hun: "Det skal du arve." Sådan skulle det ikke gå – hun døde før onkel Carsten, der havde været svag i mange år. I sin sorg lod han sig overtale af Jehovas Vidner, og de arvede min eneste arvetante.
Men da hun den forårsdag 1938 fulgte mig til toget og tog afsked med mig på Bredebro banegård sagde hun: "Kan du sige til din mor, at jeg har drømt, at det gået så forfærdelig galt for vores søster i Eckernförde".
Min mors søster i Eckernførde var gift med Brückman og de havde 3 drenge. Jeg kendte dem ikke. Gustav Brückman var uddannet købmand, han var politisk interesseret og socialist.
Tante havde før talt om sine drømme, så jeg tænkte ikke nærmere over det, og mor slog det hen og sagde, at Anne drømte så meget, men snart skulle jeg komme til at huske tantes ord.
Kort tid efter kom der nemlig besked fra bedstemor i Nykirke, at tante Marie var død, hun var sprunget i havnen i Eckernförde, min onkel var blevet taget af nacisterne og puttet i fængsel i Berlin og mine 3 fætre var kommet på nacistisk børnehjem. Min stakkels gamle hvidhårede bedstemor nåede lige med til en kort begravelse i Eckernförde; onkel var tilstede i håndjern og under bevogtning. Senere fik vi lidt efter lidt historien bag fængslingen. Onkel og tante havde været med til at udgive antinazistisk propaganda på arbejdspladsen og var blevet afsløret af Gestapo.

Da tante var undervejs hjem fra byen fik hun at vide, at Gestapo havde omringet huset og anholdt onkel og mine 3 fætre.

Tante vidste så meget om Gestapo og deres metoder, at hun foretrak druknedøden. Vi ved ikke, om hun har forsøgt at komme til Danmark.

Min mor og far ansøgte de tyske myndigheder om, at mine fætre måtte tilbringe deres sommerferier hos os i Danmark. De fik tilladelse og i flere år var de hos os i deres sommerferie. Det var ikke ubetinget nemt for mig, idet min jævnaldrende fætter var så indoktrineret af de nacistiske ledere på hjemmet, vi kom hele tiden op at skændes. Efter samtaler, også med mine forældre, fik han dog et andet syn på sine forældre og på systemet.

Alle disse ting havde fået mig til at blive endnu mere dansk og frygte nazismen. Vi havde dagligt omgang med hjemmetyskerne. Det var handelsfolk, slagtere og bønder. Det gik fint. I baghovedet vidste vi, om de var tyskere eller danskere, men omgangstonen var fredelig og tolerant. Der begyndte imidlertid så småt at komme spændinger fra 1938–39. Tyskerne blev mere selvbevidste, vi vendte os til forsamlingshusene og højskolesangbogen. Foredragsforeningen i Sæd forsamlingshus blev vort nærmeste tilholdssted. Tønder læse- og foredragsforening virkede for finkulturel og snobbet. Biblioteket i Tønder var en guldgrube for mig. Andersen Nexø's romaner Pelle Erobreren og Ditte menneskebarn åbnede nye horisonter.

Imens gik det bedre for mine forældres landbrug. Priserne begyndte at stige. Far fik nye naboer på "Mejerholm" og "Hestholm", de to nærmeste gårde. Det var store gårde, som far egentlig ikke skulle have meget tilfælles med, men de holdt meget af at tale med ham. "Hestholm", denne pragtfulde stråtækte marskgård havde først en ejer som hed Lundsgård og kom fra Fyn. Han var en rigtig properitærtype. De havde den sorg, at deres tvillingepiger var syge. Der blev sagt, at de var fætre og kusiner. De regnede ikke med at få flere børn, og da min mor lå i barselsseng med min lillebror, der var 7 år yngre end mig, kom fruen og plagede om at adoptere ham. Min mor nægtede forarget. Senere flyttede de til Rosinenfeldt, som de forpagtede. Så kom der en ny ejer – også fra "det gamle land".

Fra "det gamle land", kom der mange herlige mennesker, men det må have været svært at falde til. Det var det også for Matthiesen – Hansen. Han havde været løjnant i den danske hær. Han var en lille livlig forvaltertype med masser af nye ideer om landbrug. Han prøvede mange ting og de fleste gav underskud. Han og hans smukke kone havde flotte vaner, synes min mor.
Mor og far blev budt med til nogle af deres selskaber, far ville gerne, mor syntes, det var for fint med forskellige glas med surt vin og den slags, som hjemmebefolkningen ikke var vant til at servere.
Men det var søde folk. Jeg gik over markerne til ham og lånte hans gamle drengebøger, klassikere som Onkel Toms hytte, Robinson Kruse osv.

"Mejerholm", den nærmeste nabo, var en stor gård, som i mange år havde været på tyske hænder og bestyret af en rigtig typisk tysk herremand. Far kom derover engang imellem, men vi blev ikke budt til deres familiefester. Naboforholdet var ligegyldigt. Senere blev den købt af højskoleforstander Hans Lund. Den nye bestyrer blev Søren Rahbeck Andersen og det var alle tiders naboer. Han blev senere gift med Kirsten Linnet, som læste på Tønder Seminarium. Det var nogle dejlige naboer. Mange søndag formiddage kom Søren Rahbeck gående tværs over markerne for at snakke med Jakob. De kunne så stå i timevis i stalden og tale om køerne, føle på dem, tale mælkemængde, kødkvalitet osv.

Der kom iøvrigt mange forskellige mennesker ind og snakkede. Der var både tyske og danske. Mange forretningsfolk, slagtere og handelsfolk havde pagtet græsningsarealer herude i engene. Så græssede de stude, heste og får. Om sommeren holdt min far lidt øje med dyrene og ejerne kom ofte ud for at vande kreaturerne.

Der var i det hele taget mange sjove typer af handelsfolk. Der var jo eksportmarked om tirsdagen og marked på markedspladsen ved Sønderport om fredagen en stor del af året. Så stod folk og følte på kreaturerne, diskuterede stand og prangede.
Store tykke tegnebøger blev taget frem af inderlommen og der blev åbenlyst bladret i sedlerne. En af handelsmændene blev da også af samme grund kaldt "Jes mæ' æ' teinboch", en anden "Jørgen Geldmann".
En sød og rar handelsmand kom altid og besøgte os, når han var til marked for at købe får. Han var fra Rudbøl, ungkarl og ville gerne ind og snakke lidt og få en kop kaffe. Han kunne ikke tale dansk, kun tysk. Han havde derfor fået navnet : "Tysk Julius". Han havde altid lidt chokolade med til børnene. – Jeg skulle så hjælpe ham med at drive fårene til "Hjørnekroen" ved Rudbøl. Der var en gå– og løbetid på ca. 12 km. Jeg fik så 50 øre og en sodavand på turen, hvorefter jeg kunne løbe hjem igen. Det var en god løn.
Tysk Julius var alene med gården, men havde altid en husholderske, og da han ikke kunne tage sig sammen og fri til dem, fordi han altid fandt en eller anden fejl, rejste de igen.
En dag fortalte han dog mine forældre, at han havde fået alle tiders kvindfolk i huset. Mine forældre sagde, at så måtte han tage sig sammen. Han betænkte sig dog for længe. En dag kom han og fortalte, at nu skulle hun giftes med naboen, der var enkemand.

Naboen havde gået og lusket og spurgt Julius, om hvordan hun var. Også til ham, havde Julius fortalt, at hun var et flot stykke kvindfolk og dygtig til madlavning. Naboen begyndte så at besøge hende, når Julius var til marked i Tønder den "den luske–buks", fortalte Julius.

Han blev aldrig gift. Så vidt jeg har hørt, havde han ikke dansk statsborgerret og måtte lide den tort at blive udvist efter krigen – det rare menneske.

Jeg nærmede mig konfirmationsalderen. Jeg havde fået mange nye kammerater indenfor sporten, da jeg var ret dygtig, både til boldspil og atletik. Om eftermiddagen spillede vi fodbold på sportspladsen bag den nuværende Falckstation. Her spillede skolebørn fra både den tyske og danske skole fredeligt sammen. Senere når det drejede sig om turneringskampe, var vi delt mellem den tyske og den danske sportsforening. Der var mange gode legekammerater fra tyske hjem.

De mest udartede hjemmetyskere boede tilsyneladende omkring kvarteret Søndergade, Uldgade, Vidågade. Når Hitler holdt sine store taler om sommeren, sad de ofte ude på fortovet, havde vinduet åbent og Hitlers stemme rungede ud i sommer varmen. Så skulle man ikke netop gå gennem gaden. Der var en bande drenge deromkring, der tyranniserede os de danske drenge. Bedst var vort forhold, når vi om vinteren kunne spille ishockey på åen udfor Hostrups Hotel eller på "Blegen", hvor alle byens skøjteløbere mødtes om aftenen inden Tønder Bryggeri begyndte at hugge isen i flager for derefter at køre dem ned i bryggeriets kælder, hvor de kunne opbevares hele sommeren igennem.

Men man begyndte at mærke den politiske uro. Der var demonstrationer på gaderne fra både danske nazister, tyske organisationer, konservative og andre politiske organisationer og foreninger. Det blev endog til slagsmål.
Nu taler jeg ikke om Tønder Brandværn (Feuerwehr) eller skytteforeningen, der begge var meget tyskdominerende. Deres tyskhed var traditionsbunden og gemytlig – det var tyske håndværkere og handelsfolk, der holdt nogle gevaldige fester på Skyttegården med march gennem byen for fuld orkester, var det oftest med tyske kommander. Selv ved et jubilæum hvor den danske konge var inviteret, havde de svært ved at finde frem til danske kommandoer. Det var accepteret, at de var tyskdominerede foreninger, vi deltog i deres muntre opvisninger og årlige fester, indtil en vis grænse. At der blev brugt både tysk og dansk sprog i en by som Tønder, hvor alle gadenavne stod på både tysk og dansk, og hvor man havde haft tysk borgmester indtil 1936, var der intet forargerligt ved. Der var lidt drillerier, men alt i alt fredeligt, som mindretalspolitik kan være i fredlige tider. Men mørke skyer trak op.

Jeg kom i 8.klasse, hvilket var frivilligt og en del af mine kammerater gik ud af 7. Deriblandt de tre danske nazister. I stedet fik jeg nogle gode kammerater, som kom ude fra de omkring liggende landsbyer.
Efter konfirmationen var jeg i knibe. Jeg havde ikke megen lyst til landbruget. Jeg læste mange bøger, drev meget sport, og hjalp naturligvis også en del hjemme på gården. Men jeg havde ikke mange muligheder for at komme væk fra landbruget.

Jeg havde ingen realeksamen, og en god 8.klasses eksamen var ikke meget værd dengang. Så efter skolen blev jeg i første omgang hjemme og arbejdede på gården.

Så kom 9. april. Vi havde nok hørt rygter. Hjemmetyskere havde sagt, at nu kom tyskerne snart og befriede dem. Tyske familiemedlemmer havde fortalt om store troppekoncentrationer syd for grænsen.
Far skulle tidligt op for at køre mælk til Sæd. Vi børn blev vækket af flyverstøj og en mærkelig rumlen. Far pegede mod syd til landevejen mod Sæd. En uendelig række af tyske biler, motorcykler, tanks og kanoner bevægede sig mod Tønder.

Far ville absolut af sted på mælketur, selvom mor var bekymret. Han måtte krydse strømmen af militær flere gange på turen, hvilket krævede at kolonnen måtte stoppe, desuden måtte han køre langs mod militærkolonnen to gange 6 km mod og fra Sæd. Vi vidste, at broen over Grønåen på vej mod Sæd var undermineret af det danske militær, men at sprængningen af én eller anden grund ikke havde fundet sted. Køreturen gik imidlertid godt, militæret overholdt færdselsreglerne, alt fungerede upåklageligt, men far var nok også den eneste civile trafikant, der fik den tyske invasionshær til at standse flere gange.
Om eftermiddagen stod kolonnen stille og fyldte vejen helt fra Tønder til Sæd. Vi havde imidlertid fået besked om, hvad der foregik, gennem flyveblade og radio. Jeg cyklede til Tønder og fik at vide, at kolonnen holdt stille pga. kampe med det danske militær nordpå. En tysk soldat stak hovedet ud af vinduet i Søndergade og spurgte, hvor de var. Jeg svarede, at de var i Danmark, men fortsatte lidt stolt, at der blev kæmpet nordpå. "Jamen, er I da ikke glade over at vi kommer?"
Over os drønede flyverne stadig mod nord. Jeg fortsatte mod skolen. Her var nogle hjemmetyskere ved at hejse det tyske flag på seminariets store flagstang. Jeg og andre danskere stod tavse og magtesløse. Det blev afsluttet med et Heil Hitler. De mest agressive hjemmetyskere havde i den sidste tid truet os med, at nu blev vi snart optaget i Stortyskland og en ny betegnelse for Danmark "Nordmark" var blevet brugt. Også på kirketårnet var naziflaget blevet hejst. Pastor Magle tog det ned igen. Men alt i alt resignerede de fleste naturligvis. Overmagten var for stor. Undervejs cyklede jeg ud ad Carstensgade for at se, hvordan de gik på den danske kaserne. Jeg kom at at skændes med tysk dreng, som jeg kendte fra Vidågade, det endte med lidt skub og slag, men han fortrak. Vi var alene, og han var ikke på hjemmebane.

RØDDING HØJSKOLE.

Det næste halve år skete der ikke væsentlige ting, idet jeg fik arbejde som gartnerdreng på RøddingHøjskole. Det var Rabeck fra Mejerholm, der fortalte, at fru Lund manglede en gartnerdreng til at hjælpe i deres park og gartneri. Der var ansat en gartner, som skulle sørge for, at højskolen var selv forsynende med grøntsager og blomster.

Familien Lund var nogle dejlige mennesker, som behandlede mig fint og familiært. Jeg var jo en lang ranglet 15 årig og kendte ikke meget til højskolemiljøet. Jeg fik værelse sammen med gartneren i et anneks til skolen ved siden af havde Johannes Rosendahls værelse.

Ham fik jeg allerede dengang respekt for. De to døtre var søde og venlige. Åse var et par år ældre end jeg, og hun var en meget smuk pige, som gik på gymnasium i Ribe og ofte satte sig til klaveret i dagligstuen og spillede for os. Hun kom senere på musikkonservatorium og blev iøvrigt gift med Johannes Rosendahl. Jeg så på dem begge med beundrende øjne. Jeg mener, at jeg opdagede, at de sværmede for hinanden. Rosendahl flot høj, krøllet hår. Åse lys, kvindelig, smuk og musikalsk. Det var et ideelt par at se på, og de var ukomplicerede. Rosendahl havde altid et venligt ord, når han kom forbi på trappen og Åse overraskede mig, da jeg, på hjemvejen til en frisøndag, cyklede til toget i Ribe. Det var forsinket, så jeg parkerede cyklen og gik en tur ned i byen. Der så jeg pludselig Åse komme gående sammen med nogle gymnasiekammerater, hun råbte "dav" og kom hen til mig: "Hvor skal du hen?" "En tur hjem til Tønder". Jeg så pludselig, at jeg ikke skulle have rejst hjem i gummistøvler, selvom jeg skulle cykle noget af vejen. "Vil du ikke med ind og have en kop kaffe på cafeen derhenne på hjørnet?" spurgte hun. Vi sad så og hyggede os med en kop kaffe, hun snakkede livligt og jeg var noget benovet og forundret over, at hun gad bruge tid på en lang ranglet gartnerdreng, iført gummistøvler, på en cafe, hvor hendes studiekammerater gik forbi.

Gartneren var jeg ikke så glad ved. Han var slibrig overfor fru Lund og snød hende også – overfor mig var han indolent. Så da sommeren var gået, tog jeg tilbage. Lund tilbød mig arbejde på gården, hvilket jeg afslog. Far ville godt have mig hjem og hjælpe om vinteren. Lund sagde, at han syntes, jeg skulle tage på højskole næste år, hvis jeg ikke rigtig vidste, hvad jeg ville.
Blandt folkene på gården faldt jeg ellers godt til og jeg spillede på byens fodboldhold. Vi mærkede ikke meget til besættelsen. En dag kom en af karlene, Kristian, ellers og fortalte, at han havde fået arbejde i Tyskland. Han skulle køre lokomotiv på en arbejdsplads.

Lund syntes, at han skulle tænke sig godt om. Han var dog lidt af en eventyrer og tog arbejdet. Mindretallet så vi ikke meget til, forholdet var ikke nær så spændt som i Tønder.

RØRKÆR.

Hjem til Tønder igen. Jeg arbejdede hjemme. Jeg drev meget sport, gik på ungdomsskole, læste masser af bøger på biblioteket. Mine gamle klassekammerater så jeg ikke meget til. De nye sportskammerater kunne udfylde tiden. Jeg spillede godt håndhold og var en dygtig løber.

En dag kom imidlertid en gårdejer fra Rørkær cyklende og spurgte, om jeg kunne tænke mig, at få arbejde som karl på hans gård. Far syntes, jeg skulle tage det, og det var naturligt dengang, at man fortsatte med at arbejde på landet, så jeg sagde ja uden at vide noget om forholdene.

Gården var en stor gammeldagsdrevet gård. Det var husbond der bestemte, og snart opdagede jeg da også, at den ca. 30 årige søn ikke ville kunne klare det. Han var tavs og depressiv, venlig, men sagde ingenting eller gav kun grynt og et hø-hø fra sig. Husbond arbejdede ikke selv. Datteren var hjemme og klarede husholdningen sammen med moderen, der virkede svagelig. Kokkepigen fik hurtigt nok af klimaet og stak af i utide. Hun risikerede ellers både sin optjente løn og et sagsanlæg, idet man var lejet for 1/2 år med skiftedag 1. maj og 1. november. Datteren var velbegavet, men vi talte heller ikke meget sammen.
Forkarlen var flink, intelligent og dygtig og det samme var den 15 årige køkkenpige. De fik mig med ind i livligt landboungdomsliv med møder, foredrag og baller i forsamlingshuset.
Der var dengang karle nok i Rørkær til et både fodbold- og håndboldhold, men vi havde ingen sportsplads, så vi spillede i Jejsing. Markeringen mellem dansk og tysk var skarp og tydelig, man kom sammen med sine egne meningsfætre. Jeg befandt mig godt i ungdomsmiljøet.
Arbejdet var ellers hårdt, der blev ikke taget hensyn til karlene. Om efteråret havde vi f.eks. et entreprenør tærskeværk til at tærske alt korn i løbet af ca. en uge. Der fulgte en del hærdede tærskefolk med, men jeg blev alligevel sat til at slæbe de store sække med byg. En mand smed dem op på min ryg og jeg måtte bære dem tværs over gårdspladsen, op ad en stige og på kornloftet. Det gav nogle slemme knæk i ryggen. Det var groft uforsvarlig at sætte en 16 årig til det. Sækkene må have vejet omkring 50 kg.
Fritid var der ikke meget af. Jeg havde fri hveranden søndag fra middagstid - en uges sommerferie som blev bestemt med få dages varsel, når det så ud til regn, og vi ikke kunne komme i høet. Juleaftensdag fri efter middag. Heldigvis havde butikkerne i Tønder åben juleaften til kl. 17.00.

Kosten var ensidig. Der blev slagtet nogle store søer og så indledte vi de syv fede uger med frisk kød, leverpostej, blodbudding, sylte og lungepølse; til gengæld fulgte der nogle måneder med fedt røget og saltet flæsk. Kosten var meget vitaminfattig. Lønnen var lille, så vidt jeg husker mellem 50 og 80 kr. månedlig. Man skulle næsten gå tiggergang for at få den udbetalt, med en tikroneseddel ad gangen, og man slap ikke altid uden et: "Hvad skal du nu bruge dem til?". Lønnen blev aftalt for et halvt eller helt år ad gangen. Til skiftedagen 1. maj og 1. november fik man resten udbetalt. Husbond havde så stavnsbundet karlen, der ikke fik en øre, hvis han stak af i utide.

Karlekammeret var forfærdeligt, stenbrogulv, et lille hummer, der lå bag hestestalden. Hestene var bundet med jernbeslag i muren ind mod karlekammeret, og de stod og ruskede og prustede; men vi havde dog ingen

søvnbesvær, så det virkede ganske hyggeligt. Også musene kunne man finde hyggelige, når man havde vænnet sig til dem. Der var naturligvis ingen varme udover den søde, dampende varme fra hestene, koldt vand i nogle vaskefade, ingen toilet, det måtte vi også dele med hestene. Nabo-skabet med hestene havde også et praktisk formål. Vi skulle holde opsyn med dem. De skulle fodres inden sengetid. En hest var kostbar, og tabet af en hest var ofte noget af tragedie for en husmand, der kun havde to heste. Derfor havde man også en Hestekasse, dvs. en forsikring der udelukkende forsikrede heste. Det var en slags andelskasse, som man kunne blive optaget i, og næsten alle medlemmer kendte hinanden, og vurderede de nyoptagne heste. På den store gård i Rørkær tror jeg imidlertid ikke, det var nødvendigt. Hestene blev ellers forkælet af husbond, og jeg fik et par gange at vide, at vi skulle skåne hestene noget mere, ingen talte om at skåne mig.

En dag, da jeg kørte et læs korn hjem fra marken på den anden side af byen, løb der nogle feriebørn fra Hamborg ud fra en indkørsel og skræmte spandet. Den ene hest blev tosset og løb løbsk med kornlæsset og mig siddende ovenpå. Den anden prøvede at trække til siden, og vi landede i højre vejgrøft. Jeg fløj ned fra læsset og ned i grøften, uden iøvrigt at slå mig.
Jeg fik hestene beroliget, spændt fra og trukket hjem. Husbond skældte ikke ud. Nogle andre karle, fortalte at den før var løbet løbsk. Jeg ved ikke om det passer, men det var måske derfor, at husbond ikke havde skældt ud. Jeg var ung og upåvirket af hændelsen, men jeg fik dengang at vide, at en uskreven lov sagde, at en hest, der var løben løbsk én gang ville gøre det igen, og at ejeren af hensyn til kuskene moralsk var for-pligtet til at sælge den til slagtning. Den løb løbsk en gang siden, da jeg var nede i engen og havde den spændt for en harve. Jeg lod den løbe med harven, indtil den blev træt.

Trods de dårlige forhold lod jeg mig overrumple til at lade mig hyre for endnu et år. Jeg var ikke bange for arbejdet, mange af tingene, som at pløje, harve, hakke roer m.m. kunne man godt hygge sig med. Jeg havde det godt sammmen med forkarlen, som jeg troede også ville fortsætte. Om aftenen gik vi til sport, foredrag og undervisning hos en landbrugs-konsulent. – Jeg havde fået mange gode sportskammerater i Jejsing, og var en agtet håndholdspiller på deres 1.hold.
Så skete der desværre det, at forkarlen mod forventning besluttede at rejse. I stedet for fik vi en mærkelig person, som jeg aldrig helt har kunnet analysere. En tæt, stærk rødkindet mand blev præsenteret for mig 1.maj. Han havde en sart teint, røde kinder, stærk krøllet lyst hår og et stort smil, som han delte ud til alle. Stemmen var lys, smægtende og fortrolig. han var ca. 30 år, men så yngre ud.
Han havde ikke talt ret mange ord med folk, før han fortroligt oplyste, at han jo egentlig ville være sanger. "Vil du det, synger du?" var uvægerlig svaret. "Ja, vil du høre?" Nu var man fanget og blev nødt til at sige ja, selvom jeg dog fik lært at sige nej mange gange senere. Så sang han med

høj klar stemme en stemningsfyldt fædrelandssang, og hvis folk var alt for rosende et par mere. Og nu fortalte han, at han havde fået privat undervisning gennem flere år. Han havde endog indsunget en gramme-fonplade, som han rigtignok selv havde betalt med mere end en måneds-løn.

Jeg blev aldrig helt klar over, hvordan han var orienteret erotisk. Han blev betragtet som en særling. Han var renlig, høflig og venlig, men kunne godt være sur og fornærmet. De andre karle drillede ham ofte, dog ikke for groft for han var bomstærk, men de fik ham til at synge på de mest mærkelige tidspunkter. Jeg er ikke særlig musikalsk, så jeg kan ikke bedømme den kunstneriske kvalitet, men sangstemmen var iøvrigt det eneste, jeg misundte ham.

Nu havde jeg et helt år tilbage og havde pludselig mistet lysten. Sammen med forkarlen var en del sportskammerater og venner fra foredragsfore-ningen rejst. Jeg gik på gården med en husbond, der ikke talte ret meget med mig, to 30 årige særlinge, en operesanger og en 16 årig køkkenpige, der desværre var forelsket i naboens forkarl.
Naturligvis havde jeg biblioteket på Rørkær skole. Førstelæreren, Stef-fensen, lånte bøger ud et par aftener om ugen. Men efter et år, havde jeg læst de fleste aktuelle. Jeg havde udviklet mig til at blive hurtiglæser og en god bog, læste jeg på et par dage. Heldigvis havde jeg altid adgang til et bibliotek, ligegyldig hvor jeg kom til at bo; bibliotekerne fungerede som mit universitet. Jeg blev naturligvis mere og mere kræsen, gik gennem børneklassikere, Morten Koch til Andersen Nexø, læste Jørgen Stein, genkendte mig selv gennem Kurt Becker, læste ukritisk, men sorterede selv i den mængde af bøger jeg kom igennem.

Fandt jeg en god bog, hastede jeg ned for at se, om han havde skrevet mere. Jeg læste efterhånden så hurtigt, at jeg kunne læse 1 – 2 bøger i en weekend. Jeg havde udviklet et system, der gjorde, at jeg ikke behøvede at læse en linie af gangen fra venstre til højre.

Men dagligdagen begyndte ellers at blive træls, der var ikke rigtig nogen at snakke med – ingen samtale med husbond og husmor – sønnen gryn-tede, operasangeren: "Sang jeg ikke godt i går ved mødet?" "Jo, fint." "Tror du ikke, at jeg kan blive sanger?" "Nej." "Jamen, hvis jeg nu tager til København, tror du så ikke?" "Nej for fanden." – Derefter sur tavshed i 3 dage.
Jeg tog derfor igen tiere til Tønder og opsøgte mine gamle sportskam-merater fra håndbold og atletik. Begge sportsgrene var godt repræsenteret indenfor Jyllands bedste klubber. En overgang spillede håndholdholdet i jydsk division under træneren Schnøkel, og indenfor atletik havde vi flere både jydske og danske mestre under Hellebergs ledelse. Dette var dog lidt senere, da jeg blev jydsk mester i 1500 løb og vandt Gallehusløbet.

Jeg vendte altså igen tilbage til byens venner, igen splittet mellem by og land. Jeg var ellers faldet til ro i forsamlingshuset og højskolemiljøet og haft det rart, men miljøet på gården bakkede ikke op.

En dag spurgte en af de lidt ældre atletikfolk, om jeg ikke kunne tænke mig at blive medlem af terrænsportsforeningen. Jeg skulle holde det hemmeligt, ingen måtte vide, hvad vi lavede og iøvrigt var foreningen forbudt af tyskerne, der anså den for at have militært anstrøg. Det havde den da også. Den første modstandsgruppe i Tønder opstod fra terrænsportsforeningen.
En lørdag aften cyklede vi ud nord for Løgumkloster for at holde natøvelse i nedtagning af faldskærme. Lederen var en forhenværende løjnant fra den danske hær. Han boede hos vor nabo på Hestholm. Jeg har glemt hans navn, men han må have været en vigtig person indenfor modstandsbevægelsen; og jeg fik ikke talt ret meget med ham på grund af det, der skete efterfølgende.
Ved natøvelsen trænede vi i at opsøge bestemte punkter i mørke, bevæge os i terrænnet uden at blive set osv.
Jeg havde deltaget i mange terrænløb og var kendt med landskabet fra mit arbejde. Jeg havde let ved at snige mig ind på de bevogtede punkter uden at blive opdaget, så løjtnanten sagde, at han nok ville få brug for mig senere. Jeg var dog langt den yngste af alle deltagerne og kunne ikke deltage alt for ofte pga. mit arbejde, men jeg sagde ja tak.

Stadig oftere blev egnen overfløjet af allierede bombefly på deres vej til de tyske byer. Tønder by blev offer for en bombning, der tilsyneladende gjaldt Tønder Hovedbanegård. Bomben ramte imidlertid nogle huse i Jernbanegade og min gamle klasselærer Poul Larsens kone og ufødte barn blev dræbt.

I Rørkær enge styrtede en engelsk bombemaskine ned, fuldstændig splittet og spredt over et stort areal. Vi var dernede næste morgen, men der var allerede tyske vagter, der i morgentågen skød nogle skud i luften, hvis vi kom for nær. Der lå spredt nogle små firkantede papæsker rundt omkring. Jeg samlede et par op, men blev lidt nervøs ved at have dem i lommen, da nogle mente, at det var små brandbomber, der kunne blive antændt af sig selv, hvis de blev udsat for solvarme. Jeg tog dem med og gemte dem i en grøftekant; der kunne måske blive brug for dem, for et par steder ved nogle hjemmetyske gårde stod der nogle store høhejser, der var solgt til det tyske militær, som jo havde en del heste.

Jeg var ikke særlig bange for luftalarmerne og har aldrig opholdt mig i et beskyttelsesrum. Ofte gik jeg hjem, selvom der var luftalarm og al færdsel var forbudt. Jeg gik blot over markerne og anså dækning i en grøft for at være lige så sikker, som en kælder.

Men Rørkærboerne skulle få en ordentlig skræk i livet. En nat var der en meget koncentreret luftaktivitet. Vi blev vågne ved de tyske jagers hylen gennem luften, lavt over huset, sammen med et bombeflys mørke rumlen.

Der lød skud og pludselig hørte jeg en intens hylen lige over gården, der fulgte et mægtigt brag og ind over min seng fløj vindue med sprosser og glasstumper. Et øjeblik sansede jeg næsten ingenting. Jeg tænke: "Der må komme nogen og hjælpe dig ud," men så opdagede jeg, at jeg var uskadt. Jeg troede, at gården brændte, udenfor stod flammerne op mod himlen, men fandt så ud af, at det brændte voldsomt 50 m syd for gården over et bredt bælte.
Et allieret bombefly var undervejs til bombning af de tyske byer, blevet indhentet af en flok tyske jagere. Det kunne ikke klare sig med sin tunge bombelast og måtte så droppe hele lasten på seks sprængbomber og uheldigvis ca. 100 brandbomber ned over en af de tættest bebyggede landsbyer med stråtækte gårde.

Bombningen skete natten mellem 23.-24 september 1942. Et stort antal engelske bombefly var startet med Tyskland som mål, men skulle alle overflyve Danmark. Tyve fly af typen Lancaster, 28 Halifaxfly, 25 Wellingfly og 8 af typen Stirling. Målet var skibsværftet i Flensborg, en flymaskinefabrik i Wismar og mineudlægning i Kattegat. Vejret blev dårligt over Nordsøen, torden i luften med elektriske udladninger ødelagde de elektriske instrumenter, mange fly måtte allerede nedkaste bomberne over Nordsøen, for at lette flyet. Skyerne lå meget lavt over Danmark, så flyene også måtte gå lavt for at finde målene. De tyske folk havde det lettere. Mange bombefly blev skudt ned, mange måtte lette sig for lasten for at komme væk i en fart. - I Rørkær blev 3 ejendomme ødelagt, 2 personer blev dræbt, 44 ejendomme blev beskadiget - ifølge officel rapport.
Samme nat faldt der bomber flere steder i Jylland og i Sønderjylland faldt der bomber i Frøslev Mark, Elsø mose, Holdbi savværk og Mulsmark ved Padborg.

Vi stod op, trak i tøjet og var klar til at gå ud. Husbond kom og sagde, at vi var medlemmer af brandværnet i Rørkær, så alle gårdene var pligtige til at stille mandskab.
Husbond var rolig og fattet, og vi løb hurtigt ned til nabohusene for at hjælpe. Lidt efter kom sprøjterne og vil blev fordelt på de forskellige poster. Der var en god branddam i nærheden. Overalt var der ild, syntes vi, men heldigvis var de fleste brandbomber faldet på markerne og brændte ud afsig selv. Så vidt jeg husker, var der dog ild i flere stråtage og mindst en gård udbrændte næsten. Jeg husker dog ikke helt brandene, for jeg stod ved pumpen, der blev drevet ved håndkraft og fyldt ved et levende samlebånd af karle, der stod helt nede i branddammen.
Iøvrigt overskygges uhyggen ved brandene helt af, at bombningen havde krævet to dødsofre. To sprængbomber faldt kun ca. 50 m fra mit værelse, ned på hver sin side af et hus, der var beboet af en vognmand, dennes

kone og to døtre. Vognmanden og den ene datter blev dræbt; de to andre delvis begravet af mure og tag, men reddet fordi et klaver havde taget stødet af nedfaldne mure og bjælker. De blev gravet fri og det lykkedes at få en ambulance til at komme.

Brandene måtte vi selv klare. Tønder brandværn måtte, så vidt jeg husker ikke forlade byen under luftalarm. Jeg var forbavset over, hvor godt et uøvet brandværn med håndpumper havde klaret brandene.

Dagen derpå strømmede folk fra Tønder til og hjalp med oprydningen, men også mange nysgerrige. Storesøster Karla og mine forældre, havde fra deres østvendte vindue iagttaget bombningen. Min søster græd af angst for, hvad der var sket mig, da de så en del af Rørkær stå i flammer. Min far og søster kom for at overbevise sig om, at der ikke var sket mig noget.

Rørkærbeboerne var blevet chokerede over bombningen og var ængstelige. De etablerede en slags alarmberedskab, hvor vi skulle skiftes til at gå vagt i byen om natten, og alarmere, hvis der faldt brandbomber. Jeg kunne ikke rigtig se nytten af det, men skulle deltage.
Jeg var naturligvis også bange, efter at have fået krigen så nær ind på livet, men fortsatte dog med at gå ind til Tønder, selvom der var luftalarm og overflyvninger. En grøft var sådan set et godt værn. Der skulle næsten en fuldtræffer til for at skade, og det var dog temmelig usandsynlig, selvom min sandsynlighedsbegrænsning havde mistet en del af dens troværdighed, efter at en hel bombelast var faldet netop i Rørkær og ikke på de tusinder af tønder land enge og marker udenom.

Iøvrigt gik arbejdet på gården sin vante gang. Om vinteren fældede vi bøgetræer, savede og kløvede brænde og transporterede det til gården, hvor det blev brugt i komfur og kakkelovn. Danmark var blevet afhængig af indenlandsk brændsel, tørv, brunkul og træ. Vi lavede også selv reb. På indhusets store loft stod en rebslagermaskine. Vi genbrugte bindgarnet fra kornnegene og lavede hammelreb m.m.
Vi skulle også hjælpe med at rulle vasketøj og havde en stor rulle på loftet. Med nogle store kampesten til vægt på tørrede brædder, blev trærullen kørt hen over tøjet. Det var lidt gammeldags selv dengang, men gården var gammeldags drevet, alt i alt, på grund af det manglende generationsskifte.

Men året fik heldigvis ende, så jeg kunne forlade pladsen med resten af min løn i lommen. På skiftedagen havde man fri, og alle forretninger var åbne. Det var en stor dag for de handlende i Tønder, når alle karle og piger kom med penge på lommen. De må have afsat det tøj, som de ikke rigtig kunne komme af med til byungdommen, for man kunne dengang tydelig se, om det var karle og piger fra landet. Måske var det ikke tøjet, jeg tænkte ikke over det dengang. Byungdommen påstod dog, at man også kunne lugte forskel i biografen. Det skal nok passe.

Den eneste bademulighed i miles omkreds var den offentlige badeanstalt ved Bachmanns mølle i Tønder. Der kunne man få varmt karbad formedelst 2 kr.

Ikke fordi man under krigen kunne købe de store ting for sine penge. Et sæt tøj, en såkaldt "Maksimalhabit", kostede omkring 109 kr. Den så meget flot ud, når den hang på bøjlen, mønsteret tit en smule meleret, men den var da også fremstillet af genbrugsklude og kunststof. Den holdt derfor heller ikke faconen ret længe.
Der skulle rationeringskort til de fleste ting. De handlende var blevet vigtige personer og havde magt. Ikke alle benyttede sig af det, men en karl eller pige fra landet kunne ikke stille med den halv gris eller hjemmekærnet smør. Heldigvis strikkede min mor uldne strømper af uld af egne får, spundet hos en gammel kone i Jejsing.
Landbobefolkningen kunne i det hele taget sagtens klare rationeringen. Moralsk var der ingen som havde skrupler ved sortbørshandel. Overskuddet af fødevarer endte jo i Tyskland – blev rigtignok betalt godt, men med dertil trykte penge.

TØNDER.

Da jeg var færdig med mit lejemål i Rørkær, kom jeg hjem på gården. Far kunne nu godt bruge hjælp og havde bedre råd, da landbruget gav ganske godt med penge, idet alt kunne afsættes. Jeg ville så tjene nogle daglønne, dels ved andre gårde, dels ved en anlægsgartner i Tønder.

Knap 17 år gammel spekulerede jeg en del på besættelsen. Påvirket af min onkels fængsels- og koncentrationslejrophold samt nazisternes hjernevask af mine fætre – rygter om jødeforfølgelse og behandlingen af KZ-fangerne, var jeg besluttet på at prøve på at komme mere ind i modstandskampen.
Jeg var ikke klar over, om terrænsportsforeningen var gået over til aktiv våbennedtagning. Jeg blev stadig betragtet for at være lidt ung. Vi snakkede meget lidt om foreningens gøren som muligt, og jeg havde været placeret lidt i perifirien pga. at mit arbejde i Rørkær og at jeg havde så lidt fritid. Jeg deltog stadig i træningen i terrænsportsforeningen, og vi havde også skydeøvelser på skydebanen ved flyvepladsen. (Zeppelinpladsen).

Samme forår fik jeg imidlertid en voldsom kæbe- og pandehulebetændelse. Det var allerede begyndt i Rørkær, men nu måtte jeg til læge. Han konstaterede, at det var så voldsomt, at jeg måtte indlægges på klinik i Sønderborg.

Der lå en øre–næse–halsklinik udenfor hospitalet nær Strandcafeen.
Den var delvis privat, og blev drevet af en specialist, der var medlem af mindretallet, men det blev jeg klar over senere.
Operationen krævede, at der blev mejslet i nogle næseknogler. Jeg tror, det var en operation der var inn dengang, men som så mange behandlinger senere blev anset for at være unødvendig; men i hvert fald blev jeg indlagt og opereret. Der gik imidlertid betændelse i såret, og jeg lå et par dage med høj feber.

Min far kom og besøgte mig på tredje dagen. Jeg havde stadig feber. Han fortalte nu, at "Hestholm" var blevet omringet af tyske soldater dagen før. De havde i første omgang arresteret vor nabo, men den de søgte efter, løjtnanten, som ledede vor terrænsportsforening, havde de ikke fået fat på. Så vidt jeg har fået at vide, havde han været ude at rejse, og da han kom hjem til Tønder banegård, var han blevet advaret og havde taget næste tog væk igen. Om dette forløb er rigtigt, har jeg ikke fået bekræftet.
Far fortalte også, at han måtte have været ret betydningsfuld, for næste dag var hændelsen på "Hestholm" blevet refereret i B.B.C over engelsk radio til Danmark.
Jeg fortalte ikke far noget om terrænsportsforeningen, men var ængstelig for, hvad der kunne ske. Havde han et kartotek med medlemmernes navne på sit værelse? Jeg var jo medlem og han havde spurgt efter min adresse, og om jeg ville være med til anden aktivitet.

Samme formiddag var en ung sygeplejerske kommet op på vor stue med tårer i øjnene og fortalt, at nogle unge frihedskæmpere var blevet dømt til døde, efter at være blevet fanget af Gestapo.

Det var blevet bekendtgjort i de danske aviser som et afskrækkende eksempel. Hun var rasende på overlægen, fordi denne havde sagt, at det var, hvad de havde fortjent. Nu fik jeg at vide, at han var meget tysksindet.
Om eftermiddagen bad jeg hende komme hen til min seng. Jeg forklarede, at jeg havde grund til at tro, at tyskerne måske havde fundet mit navn i et kartotek, og bad hende om straks at komme op og advare mig, hvis der kom tyskere og spurgte efter mit. Jeg undersøgte bagindgange og vinduer og mente nok, at jeg ret hurtigt kunne slippe ud.
Heldigvis havde løjnanten ikke skrevet vore adresser ned. Han har været ret professionel. Det ærgrer mig, at jeg ikke ved nok om ham, men omstændighederne gjorde, at jeg ikke fik talt med andre fra gruppen om dette.
Terrænsportsgruppen var tilsyneladende opløst. Den var indblandet i en række mindre sabotagehandlinger på kabler og transformatorer. Lektor Åge Rosenkær blev arresteret 7/12 1943 og døde senere i en arbejdslejr i Husum. Der gik rygter om, at han var stukket af civile nazister.

Jeg kom hjem igen, befriet for betændelsen. Terrænsportsforeningen hørte jeg ikke fra mere. Jeg fik forbindelse med en seminarieelev der havde oddere til pelsdyravl i én af vore kanaler, som hobby. Han spurgte mig en dag, om en gruppe, som han tilhørte, kunne overnatte hos os, idet de nu følte jorden brænde under sig. Jeg sagde, at det nok var bedst, at far og mor ikke vidste besked, fordi mor nok ville være for nervøs til at klare den situation.

Jeg viste ham, hvordan de kunne komme bagind i vor hølade og sagde, at jeg godt kunne sørge for dem et par dage. Kort tid efter forsvandt gruppen, men jeg anede ikke om de benyttede sig af mit tilbud, før hans bror så sent som i 1995 fortalte mig, at de havde overnattet på høloftet.

Siden overraskede mor og far mig alligevel ved at huse to danske betjente, da det danske politi blev overfaldet. Min storesøster tjente på et pensionat, som ejedes af to søstre ved navn Jørgensen. Der var de to betjente pensionærer, og de fik advarsel om, at politistationen var besat af tysk sikkerhedspoliti.
Karla overrumplede så min mor og far ved en aften at komme de to betjente og sige, at de blev nødt til at bo hos os, indtil de kunne finde et andet sikrere sted. Mine forældre tog det tilsyneladende mere roligt, end nogle af os børn ville have troet. Der var kun optræk til panik en gang. De sad og snakkede i mørkningen. Normalt var der fuldkommen stille omkring den ødeliggende gård, men pludselig hørte de en voldsom motorstøj og rumlen, som fik dem til at tro, at flere tanks var på vej mod gården. Forskrækkede søgte alle mod bagdøren, mens far gik ud til vejen. Der så han grunden til spektaklet. Et stort entreprenørtærskeværk med dampdrevet traktor var på vej ud til vor nabo.

Jeg ved ikke, hvad der skete videre med de to betjente. Den ene, som hed Jørgensen, kom imidlertid tilbage til Tønderegnen og blev senere borgmester i Højer. Jeg havde egentlig forventet, at han var kommet ud til Stubkær og fået en snak. – Det var begyndt at være farligt for landboerne at huse sabotører. Flere steder blev gårde simpelthen sprængt i luften af tyskerne.

Iøvrigt gik livet roligt videre i Tønder, nogle værksteder og forretninger tjente godt ved at arbejde for tyskerne. Hjemmetyskerne arbejdede frivilligt for værnemagten på markedspladsen ved Sønderport. Pladsen var fuld af hjemmetyskere om søndagen. De gik og lavede camouflagenet m.m. Så spiste de sammen en gericht lavet på store feltgryder – overskuddet gik til krigshjælpen. Danskerne stod nysgerrige på vejen langs alléen og kiggede. En enkelt gang var der ved at være tumulter, hvis nogen af tilskuerne kom med bemærkninger.

Ellers gik samværet med de tyske håndværkere og handlende nogenlunde fredeligt – ikke alle hjemmetyskere kunne acceptere nazismen og ikke alle brugte nazihilsen. Jeg traf en dag én af mine tyske skøjtekammerater

i Uldgade, han var i sort uniform med dødningshovedemblem. Jeg kunne først ikke kende ham og han hilste ikke på mig, men kikkede stift – måske var vi blot begge genert ved situationen, men for mig var det lidt uhyggeligt at se hans stirrende øjne og dødningehovedet på uniformen. Vi havde naturligvis haft vore politiske diskussioner før i tiden, men aldrig været alvorlig uvenner.

1950. Jeg traf en person på gaden, som jeg syntes, jeg kendte. Det var den gamle kammerat, jeg traf i sort uniform under krigen. Han så hærget og bleg ud, så sig omkring med flakkende øjne og ville tydeligt ikke gerne snakke med mig. Jeg hørte, at han fornylig var kommet hjem fra russisk fangenskab. Det havde været nogle hårde år for ham. Jeg havde medlidenhed med ham, han havde trods alt været en stor knægt, da han i ungdommelig begejstring havde meldt sig frivillig. Nu var hans ungdom spildt og han havde tilsyneladende fået ødelagt sit helbred.

Mange hjemmetyskere meldte sig frivilligt som soldat, men nogle blev også simpelthen indkaldt, deriblandt også danskere, fordi deres fædre ikke havde fået den danske indfødsret i orden i 1920. For nogle kom det fuldkommen overraskende, enkelte stak af til Sverige.
Men stemningen i byen var dårlig, man var bange for stikkeri fra både tyske og danske nazister. Med mellemrum kom tysk militærpoliti og opløste gruppen, når man stod og talte sammen på gaden.
Der opstod ofte truende episoder, når der var danske foreningsfester på "Tonhalle" og tyske soldater ville ind, lokket af dansemusikken. De tyske soldater holdt ellers mest til på Skibbroen og "Schweizerhalle".

Modstandsgrupperne havde det svært, de var hele tiden bange for stikkere, enten fra det tyske mindretal eller fra danske nazister. Byen var lille og alle kendte hinanden. – Der blev da heller ikke udført mange sabotagehandlinger. – Jeg havde ikke kendskab til de få aktive handlinger, der blev udført fra grupper udgået fra terrænsportsforeningen. Jeg og en kammerat delte illegale blade ud, enten ved at stikke dem i postkassen eller sende dem i lukkede kuverter. Vi kunne ikke selv starte andet modstandsarbejde, selvom vi en overgang havde kik på et stort mekanikerværksted, som en dansk automobilmekaniker havde bygget på markedspladsen til reperation af tyske militærkøretøjer. Vi undersøgte mulighederne for at komme fra marken ind på arealet, men vi havde ingen forbindelse til folk med sprængstof.

Jeg syntes nu at jeg ville prøve at skifte arbejde og komme hjemmefra. Jeg var 18 år, og det var svært at få arbejde andre steder end ved landbruget. Hvis man meldte sig på arbejdsanvisningskontoret, ville man blive anvist arbejde i Tyskland.

RØDDING HØJSKOLE.

Hans Lund havde imidlertid opfordret mig til at tage et højskoleophold, og nu synes jeg tiden var inde og jeg kontaktede Rødding Højskole og blev optaget.
En novemberdag 1944 kom jeg da så, sammen med ca. 100 andre unge mænd, til Rødding Højskole, hvor Hans Lund og frue stod og modtog os ved hovedindgangen.

Jeg skulle følge Lunds timer i dansk, Fogh–Petersen i historie og Johannes Rosendahl i litteratur. Jeg lod mig ikke uddanne til delingsfører, men havde Hans Schmidt til gymnastik. Jeg fulgte også sangtimerne og søgte endnu engang forgæves at lære at synge, men forblev en brummer.
Det var nogle dejlige måneder med masser af nye kammerater og gode oplevelser.

Hurtigt mærkede jeg en klar forskel på Lunds og Rodendahls syn på kampen mod besættelsen. Lund var klart imod en del af det modstandsbevægelsen udførte, men gik naturligvis ind for modstand gennem ord og skrift. Han synes f.eks., at det var pjat, da der blev afbrændt et par tyske lastbiler nede i Rødding, og han sagde det også i timerne.
Johannes Rosendahl gik klart ind for aktiv modstand, og da vi foreholdt ham Lunds kommentarer fik vi nogle gode diskussioner.
Rosendahl fik på den måde kendskab til mine synspunkter og en dag bad han mig om en samtale.

Han ville gerne have mig med på et par aftenture, som han sagde var illegale. Jeg skulle ikke deltage aktivt i begyndelsen, men nærmest være en slags vagt, da han ikke gerne ville alene af sted. Jeg var stolt over hans henvendelse og sagde ja.
Jeg fik på den måde at vide, at han var medlem af en gruppe, men ved ikke, hvem der ellers var medlem. Bagefter har jeg læst, at de havde til opgave at udføre en del jernbanesabotage, men havde vanskeligt ved at opfylde dette pga. det stærke tyske beredskab. Rosendahl havde dog sprængt et vandtårn i Brørup.
Jeg var med ham et par gange, hvor han nærmest var på rekornecering langs jerbanelinien nær en station, men der var en stærk bevogtning. Han var også en efterspurgt oplæser, og en dag bad han mig tage med til Hygum, hvor han skulle foredrage et illegalt skuespil. Tyskerne havde forbudt oplæsning af bestemte forfattere.
Vi blev holdt an af en tysk soldt, der pludselig med hævet gevær kom frem på vejen og forlangte at se Ausweiss. Jeg var klar over, at han havde de illegale skuespil i sin taske og vidste ikke, om han også havde revolver og ville kunne tåle en kropsvisitering. Det ville være let at afvæbne den midaldrende soldat. De tyske vagtsoldater var i krigens sidste år utrænede ældre, der heller ikke var særlig krigeriske. Jeg stod spændt, klar til at gribe ind, hvis Rosendahl skulle gå til angreb.

Heldigvis lykkedes det os at overbevise soldaten om, at vi kun skulle på besøg i Hygum.
Vi havde ikke forudset, at byens indfaldsveje var bevogtede, skønt tyskerne gjorde det med mellemrum i flere byer, når situationen var spændt. Vi var derimod indstillet på, at det måske var rygtedes, at der skulle foregå noget i Hygum Forsamlingshus, og at tyskerne kunne møde op. Bevogtningen var i den sidste tid blevet forstærket på grund af de mange jernbanesabotager. Et forsamlingshus i nabolaget var blevet sprængt, og en læge på egnen var blevet henrettet, fordi han havde opbevaret våben for modstandsbevægelsen.

I Hygum Forsamlingshus satte jeg mig helt nede ved indgangen og rettede min opmærksomhed på, hvad der skete udenfor. Vi kom heldigvis uantastede tilbage til højskolen.
Jeg fik desværre ikke snakket ret meget med Rosendahl siden. Han underviste om dagen og arbejdede for modstandsbevægelsen om natten. Så vidt jeg husker foregik den sidste hændelse kort før skolen blev beslaglagt af tyskerne.

Rosendahl var en meget dygtig underviser. I løbet af vinteren gennemgik han Karen Blixens forfatterskab for os. Han kendte Karen Blixen personlig. Hun var ellers ikke særlig kendt af den almindelige læser dengang, men vi fik grundig gennemgang og senere udgav han en lille bog baseret på vinterens foredrag for os.

Det tyske militær beslaglagde ofte skoler og andre bygninger til brug for mandskabet og nu kom turen til Rødding Højskole. Vi måtte afslutte opholdet i utide og stod pludselig – så vidt jeg husker engang i marts, og skulle ud. Jeg blev overrumplet. Jeg havde fået en god ven, Kristian Elkjær fra Holmsland ved Ringkøbing. Han spurgte mig, om jeg ikke havde lyst til at tage med og arbejde hjemme på familiens gård. Hans far var sognefoged og ejede en stor gård på Holmsland nær Søndervig. Kristian skulle selv være fodermester.

HOLMSLAND.

Jeg tog en hurtig beslutning og tog med til Holmsland. Det var en stor gård med jorder ned til fjorden og op mod landsbyen Kloster. Også denne gård var lidt gammeldags drevet. Da jeg så karlekammeret ved hestestalden, sagde jeg straks, at her ville jeg ikke bo. Det var i en elendig forfatning, og jeg skulle dele det med forkarlen. Jeg kom så til at bo i gæsteværelset oppe i deres indhus, indtil karlekammeret var sat i stand, møbleret og malet. Det var ren vanetænkning, at kammeret var så ringe – ingen havde protesteret, for familiens forhold til tyendet var

ellers ideelt. De blev behandlet lige så godt som børnene – både Kristian og Ellen Margrethe, datteren i huset fik samme arbejdsvilkår.
Jeg var med til deres familiefester og var sammen med børnene til fodbold og håndbold, og når vi kom hjem var det tilladt at gå ned i spisekammeret og hente lidt natmad.

Elkjær var sognefoged og havde bil til rådighed. Han måtte da også ofte køre lange ture langs Holmsland Klit. Badehotellerne var alle besat af tysk militær. Der var bygget stærke fæstningsværker langs kysten, idet tyskerne var bange for en engelsk invasion. Nedenfor klitterne i sumpen omkring Søndervig var der fyldt med landminer.
Blandt egnens befolkning var der en stille krig mellem grundtvigianerne og de indre missionske. Grundtvigianerne holdt til i forsamlingshuset og sportspladsen, de indre missionske havde deres missionshuse.
Elkjær havde forberedt mig på, at de indre missionske ville prøve på at negle mig, når de hørte, at der var kommet en ny til egnen.
En dag, da jeg gik og harvede på en sårmark kom den lokale tømrer skridtende hen til mig. "Er du Kræ' Elkjærs nye karl?" "Ja, det er jeg da." "Vil du tjene Jesus." Jeg havde forberedt mig på at sige, at jeg havde plads ved Kræ' Elkjær til november, men syntes alligevel at det ville være uhøfligt og sagde, at jeg foretrak at komme i forsamlingshuset. Han vendte om og stavrede tilbage til sit hus uden at sige farvel.

Forkarlen var en dygtig og rar fyr på 20 år. Han var indremissionsk, men prøvede ikke på at omvende mig. Dog kom der nogle små moralske kommentarer, når vi andre havde været til bal i Forsamlingshuset. Selv kom han i Missionshuset, hvor han også havde truffet sin 17 årige veninde. En dag kom han tydelig beklemt ved situationen og fortalte, at han blev nødt til at sige op til november for han skulle giftes – kæresten var med barn. Jeg kunne ikke lade være med at drille ham lidt og spurgte, hvordan det kunne ske. Jo, han havde besøgt hende en aften med et voldsomt tordenvejr, og hun turde ikke være alene. "Så kom det sig sådan" – sagde han.

Kokkepigen var dygtig – vi fik meget fin kost og hun var munter og rar. Hun var 22 år og glad for mænd. Et par gange, når familien skulle i byen, spurgte hun om jeg ikke blev hjemme og fik en kop kaffe.
Jeg kom med fortvivlede undskyldninger. Hun havde et lidt for flot falsk gebis og det distraherede mig vældigt. Der var dengang mange på landet, der fik gebis i en ung alder, fordi de ikke var kommet til tandlæge i tide.

Gennem sit arbejde som sognefoged havde Elkjær fået spordisk kontakt med modstandsbevægelsen, hvis vigtigste opgave der på egnen var at rapportere tyskernes befæstninger.
Sønnen og jeg var interesserede i at få kontakt. Men det var tydeligt at krigen nærmede sig sin afslutning og diskussionerne om hvorvidt det ville blive "de lange knives nat", havde længe stået på.

Vi hørte fra Rødding, at Rosendahl var blevet taget af tyskerne. Han var blevet fængslet og sad i Staldgården i Kolding. Senere blev han dømt til døden, men reddet 5.maj.

Så kom 5.maj. Om aftenen 4.maj hørte vi den glade nyhed og gik ture hen til nabogårdene og delte glæden med dem. Undervejs hjem kunne vi ikke lade være med at gå ned til den tyske vagt ved hovedindgangen til Kloster skole, som var belagt med tysk militær. Vi fortalte den tyske vagt, at krigen var forbi. Han så ikke spor glad ud, idet en stor del af de tyske vagtsoldater var frivillige fra Polen, Estland og andre randstater. Sønnen og jeg blev kontaktet og fik til opgave at holde opsyn med, at badehotellerne blev ryddet af tyskere. Vi fik en maskinpistol og en kort instruks i, hvordan man afmonterede en tysk håndgranat. Tyskerne, der forlod badehotellerne havde blot ladet håndgranaterne ligge rundt omkring.
Tyskerne strømmede nu mod syd. Lange triste kolonner med bagage på cykler og trækvogne. Stadig under kommando, hvis de deserterede, blev de hårdt straffede, nogle marinesoldater blev endog henrettet efter 5.maj.

Jeg fik fri til at deltage i befrielsesfesten på Skamlingsbanken. På åbne lastbiler kørte vi syngende mod Sønderjylland. Om natten sov vi i laden ved egnens bønder. Alt foregik i en festrus.
Derefter tog jeg nogle feriedage i Tønder, hvor der også var stor festivas. Langs landevejen mod Sæd bevægede de lange grå kolonner sig langsomt mod syd. Ved krydset mod Sæd stod nogle enlige engelske soldater og afvæbnede de tyske kolonner. I grøfterne langs landevejen lå geværer og patroner i tusindvis. Enhver kunne skaffe sig en tysk riffel.

Der var sørgeligt nyt fra min familie i Sydslesvig. Mine to tvillingefætre, Onkel Nils's sønner var faldet indenfor den sidste måned af krigen.

De havde endog været på orlov et par måneder før og var smuttet over grænsen i uniform for at besøge mine forældre. De havde været meget nedtrykte og fortalt om, hvor forfærdelig krigen var på østfronten. Jeg spekulerede meget på, om grunden til deres besøg måske var, at de håbede på at kunne gå under jorden i Danmark. De havde ikke sagt noget, men jeg ønskede, at jeg havde været hjemme og kunne have foreslået dem denne udvej. Det ville have været muligt at gemme dem på en gård på landet længere oppe i Jylland, og da de begge kunne tale dansk skulle det ikke være så farligt, idet gode forbindelser nok ville have kunnet skaffe identitetspapirer. Men sådan skulle det ikke gå. For min søster Karlas vedkommende var det yderligere frustrerende. De ville gerne have hende med i biografen i Tønder, og det ville hun gerne under andre omstændigheder, men hun kunne naturligvis ikke vise sig sammen med to tyske soldater i uniform. De var begge overbevist om, at de ikke ville overleve den grufulde krig på østfronten.

Yderligere hørte vi dårlig nyt fra Eckernförde. Min yngste fætter Willy, som havde været på børnehjem efter faderens fængsling i 1938, var død den 4.maj om eftermiddagen. I krigens sidste dage brugte den tyske hær også 16 årige drenge i fronten.

"De fem onde år" var slut for vort vedkommende, men beskrivelsen passede bedre for familien på den anden side af grænsen, hvor forældre sørgede over deres faldne sønner og andre fik sønner hjem mærkede for resten af livet.
Godt nyt var det, at min onkel Gustav Brügman var i live og fri mand. Englænderne forhandlede med ham om at blive borgmester i Eckernförde, men han accepterede det ikke uden valg. (Dette fortalte mine fætre senere). Han fik en stor erstatning for sin frihedsberøvelse og åbnede en forretning for skibsproviantering. Flere af de ansatte havde været hans fangekammerater.

1978. En sommerdag tog jeg en tur til Eckernförde for at besøge onkel Gustav. Vi talte en del om hans fangenskab. Han havde været fængslet fra 1938-45, først i Berlin, siden i K.Z.lejre. Han havde oplevet sin kones selvmord og at blive frataget sine 3 drenge, hvoraf den ene døde 4.maj. Min jævnaldrende fætter, som jeg havde diskuteret så meget med i ferierne på "Stubkær", var blevet socialdemokratisk borgmester i "Remscheid", og den ældste havde en forretning ved havnen i Eckernförde.
"Hvordan kunne du overleve alle de år, onkel Gustav?" spurgte jeg. "Det skal jeg sige dig Ludolph, jeg havde noget at tro på." "Omkring mig døde folk som fluer."
Det samme sagde den kendte psykolog V. Frankel. Han sad flere år i K.Z.lejr og hans far, mor, bror og hustru døde i K.Z.lejre. Han havde sin religiøse tro og udformede en ny terapi på det grundlag, mens han var fængslet.

Jeg måtte imidlertid tilbage til Holmsland. Imens strømmede der i hundredvis af civile tyske flygtninge fra Østtyskland op i Jylland. De skulle indkvarteres i skoler og andre bygninger, som de tyske soldater havde forladt. – Jeg kunne tale tysk og måtte derfor hjælpe med indkvarteringen. – Typisk fik de et par læs halm til at lave sengeleje af og en del fødevarer og måtte så i starten selv organisere sig. Det var mest kvinder og børn, men også nogle ældre mænd, der tog sig af organisationen, indtil de danske myndigheder overtog og flyttede dem til lukkede lejre f.eks. i Oksbøl.

Sommeren gik med arbejde, mange fester pga. befrielsen og sport om aftenen på håndboldbanen ved mejeriet. Jeg lærte dem nogle nye teknikker og opstillinger i håndbold, og vi vandt turneringen over flere større byhold.

FYN.

Til november ville jeg videre. Jeg ville give landbruget endnu en chance, men nu ville jeg forsøge et sted, hvor de drev intensiv, moderne land-brug. Gennem landbobladet fik jeg en stilling i Horne nær Fåborg på Fyn.

Det var denne gang kun en lille gård på 22 tønder god jord, men den blev drevet efter alle kunstens regler og gav mere overskud end de store nabogårde. Vi havde mere en 20 jersey malkekøer, svin, høns, får og tillige frøavl. Her lærte jeg mere om landbrug end på landbrugsskolen. Ankær, som manden hed, deltog i arbejdet fra morgen til aften og fortalte uafbrudt om metoder, foderenheder, økonomi og mælkeydelse. Foruden mig var der en daglejer og en pige i huset.
Nu var Ankær også meget økonomisk, og det viste sig på kosten. Vi startede om morgenen med en tallerken øllebrød med futmælk og et stykke franskbrød med margarine. Jeg har aldrig været kræsen, men ved skæbnens tilskikkelse var øllebrød det eneste, jeg ikke kunne lide. Jeg var 20 år, stærk, arbejdede hårdt og drev sport til langt ud på aftenen. Desuden havde morgenmåltidet altid været min hovedret. Klage kunne jeg dårlig, da der var øllebrød og futmælk nok.
Jeg slap dog for at sulte. Efter morgenmaden bestod mit første job nemlig i at muge ud hos flere hundrede høns og samle æg ind, og hver morgen slog jeg hul på 3 æg og sugede dem i mig. Det var kun et spørgsmål om vaner. Da jeg rejste gav Ankær mig den ros, at jeg havde været en dygtig karl og billig i kost. Jeg kunne ikke nænne at skuffe ham og fortælle om alle de friske hønseæg.

Fru Ankær kunne ellers lave den dejligste mad. Det opdagede man ved fester og når kontrolassistenten kom på sit månedlige besøg og skulle have kosten på gården. Vi fik en herrefrokost den dag. Kontrolassistenten fortalte, hvad han havde fået på nabogården dagen før og på opfordring, hvad han havde fået ugen igennem. På mig virkede han stor, fed og irriterende.
Som sagt lærte jeg en masse om moderne landbrug, både i praksis og teoretisk. På de store gårde i nabolaget var der ansat landbrugselever, som også skulle have teori og næsten ingen løn fik. Det var ofte sønner af rige byfolk, hvor forældrene havde råd til at supplere lønnen, men de lærte ikke nær så meget som jeg der fik en god løn.
Det er en skam at så mange små landbrug blev nedlagt, der blev virkelig dyrket store mængder på et lille areal og tillige med varer af høj kvalitet. I dagens Danmark med tendens til at gå over til biodynamisk landbrug, ville vi kunne bruge disse landbrug igen.

Sommeren gik, jeg cyklede om aftenen ned til omliggende landsbyer og var håndbolddommer i tuneringskampene. Selv deltog jeg i amtsstævnet i atletik og vandt mesterskabet i 1500 m løb i min hidtil bedste tid 4,02

minutter. Jeg var i fin kondition, det må have været de daglige rå æg.
En dag fik jeg et brev fra militæret. Jeg ville blive indkaldt foråret 1947, men da jeg godt ville have militærtjenesten overstået, fik jeg fremskyndet indkaldelsen til november 1946.

Hjemme i Tønder fik jeg nyt om, hvad der imidlertid var sket. Mange af vore bekendte var fængslet i Fårhus, ikke alle retfærdigt, syntes vi – andre solide handlende og håndværkere, som vi godt vidste var tysksindede, men havde været loyale var udvist af landet, men ofte fordi de var tyske statsborgere. Andre syntes vi var sluppet rimeligt billigt fra deres eskapader i besættelsesårene, og "de lange knives nat" havde der i hvert fald ikke været tale om.

SOLDAT.

Så kom dagen, hvor jeg skulle stille som soldat på Haderslev kaserne. Jeg havde ikke noget imod det – ville tage det som en oplevelse. Efter krigen havde det danske militær en høj status – den danske brigade fra Sverige blev godt modtaget og en del blev befalingsmænd i det danske militær, da det skulle starte pånyefter besættelsen også en del modstandsfolk blev befalingsmænd.
Vi fik en hård uddannelse. Nogle af befalingsmændene var blevet uddannet i en engelske hær under krigen og i skarp træning. Det var kæft, trit og retning.

Mange rekrutter kunne ikke klare mosten. Jeg var i så god træning fra landbruget og idræt, at det ikke gjorde mig noget. Jeg var i modsætning til byungdommen også godt tilfreds med kosten, der var betydelig mere varieret, end jeg var vant til.
Jeg blev udtaget og tvunget til korporaluddannelse på Sergentskolen i Sønderborg. Her var der lidt mere mening i uddannelsen, men jeg havde ikke særlig lyst til at gå og råbe efter rekrutter, og da de en dag ved mønstringen efterlyste frivillige til militærpolitiskolen i Høvelte, meldte jeg mig frivillig.

Her fik vi en fysisk og teoretisk meget hård uddannelse. Der var ca. 80 elever fra hele landet. Det var meningen, at vi skulle uddannes til at agere militærpoliti i Den danske Brigade, som efter aftale med de alliere–de deltog i besættelsen af det fuldkommen smadrede Tyskland.
Efter uddannelsen blev jeg sammen med 11 andre sendt til Aurich – en garnisonsby nær den hollandske grænse. Vi glædede os og syntes selv, at vi var flotte fyre i uniform med røde kasketter, hvide skrårem og hvide pistolhylstre og gamacher.
Det var imidlertid ofte et ret hårdt og deprimerende arbejde. Rigtignok var vi forkælede og boede i en stor villa, 12 mand under ret private

forhold, ledet af en københavnsk politimester. Vi havde rengøringshjælp og en ungarsk kok til at lave mad. Men forholdene udenom os var kaotiske. Alt lå i ruiner, flygtninge i tusindvis boede rundt omkring i barakbyer uden varme og halvsultende. Befolkningen var desillussinerede og fattige. Hvis de skulle have mad måtte de bytte sig frem til det. Tvangsarbejdere, som Hitler havde flyttet fra de østlige stater for at opretholde krigsindustrien, var blevet samlet i hele små byer. Herfra drog de ofte ud på veritable røverier hos tyske borgere – ofte også drevet af had, og det tyske politi, der var blevet tilbage, var blevet afvæbnet og havde kun knipler. Tvangsarbejderne havde derimod illegale våben.

En dag, da der var blevet skudt en tysk betjent, blev vi sendt ud for at foretage razzia i flygtningebyen. Vi kom hjem med en hel varevogn af våben efter 8 timers husundersøgelse.
Hitlers program havde været at rense Tyskland for ikke–germanere, men han havde opnået, at Tyskland var oversvømmet af polakkere, rumænere, serbere, kroater og mange andre nationaliteter. Det kan man kalde nemesis.

Vi var den eneste bevæbnede politienhed på et areal som Fyn, og vi havde også politimyndighed over de engelske soldater, der måtte være her.
Sortbørshandelen florerede og der kom ofte lastbiler med kartofler og roer, som skulle transporteres fra marskens landbrugsland ned til den sorte børs i de store tyske byer, hvor man stadig sultede.

Ved en bestemt lejlighed mærkede vi da også pustet fra den spændte internationale situation i Palæstina. Jøderne fra det krigshærdede Europa havde udstået forfærdelige lidelser under nacismens åg og de overlevende forsøgte nu at udvandre til Palæstina for at skabe sig en mere sikker og bedre fremtid og opbygge en jødisk stat. De købte eller chartrede gamle passagerskibe og sejlede i titusindvis mod Palæstinas kyst, hvor de gik i gang med at oprette "Kibutser" og opdyrke ørkenen. England, som havde interesser i Palæstina, søgte med alle midler at standse den illegale indvandring og de opbragte ved marinens hjælp flere store skibe fyldt med jødiske indvandrere.
Et sådant passagerskib var blevet opbragt udfor Palæstinas kyst og ekskorteret tilbage til Tyskland, nærmere betegnet Emden havn. Da jøderne nægtede at gå i land, sendte englænderne bud efter os, som havde det politimæssige ansvar i området.
Ved planlægningen gjorde politimesteren rede for, hvordan vi skulle klare landsætningen af de modvillige jødiske flygtninge. Vi skulle om nødvendig brug gummiknipler og medbringe ladte skydevåben.

Vi var oplært til at adlyde enhver given ordre, men et par af os fik betænkeligheder. En af mine bedste kammerater var en grosserersøn fra Frederiksberg, der var ansat som boghandler i "Magasin du Nord". Han var meget politisk bevidst og på vor stue sagde vi næsten samtidigt:

"Utroligt, tvinge jøder i land i Tyskland med ladte geværer". Vi blev enige om, at det blev i hvert fald ikke os. Vi talte med de resterende 10 mand og de fleste var enige med os.

Jeg havde læst "Som en tyv om natten" af Arthur Köstler, der på en spændende og gribende måde beskrev jødernes bosættelse og jeg havde været begejstret for den halvautentiske bog.
Vi bad nu politimesteren om en samtale og lagde ud med, at vi ville nægte at deltage i aktionen næste dag. – Han blev hvid i hovedet og sagde: "Er I klar over, at det er mytteri og en meget alvorlig sag, der straffes hårdt?" Han faldt dog lidt til ro og vi fik nok også kolde fødder ved ordet mytteri. Det lykkedes os dog at få bevirket, at vi ikke skulle true med skydevåben, men i første omgang bede havnepolitiet om at benytte vandkanoner om nødvendigt. Vi opnåede, at han ville bruge mange kræfter på, at få jøderne til at forlade skibet frivilligt. Han kunne da også nok forestille sig reaktionen i de danske aviser, såfremt der skulle opstå panikreaktioner.

Og så gik det heldigvis meget nemmere, end vi troede. Vi havde næsten den samme uniform på som det engelske militærpoliti, men også et lille dannebrog på ærmet. Deres agression, som gjaldt englænderne, der havde nægtet dem landgang i Palæstina, forsvandt da de hørte, at vi var danskere.

Vores hjælp til danske jøder under krigen var rygtedes. Vi fik dem overtalt til at gå fra borde og fortalte dem, at de ville få en god indkvartering på en skole, og at vi ikke ville holde særlig god vagt, men blot kigge ind en gang om ugen. Et halvt år efter var de fleste sivet ud på vej mod Palæstina.

Jeg fik mulighed for at blive ved militærpolitiet som befalingsmand, men havde ikke lyst. Jeg ønskede at blive hjemsendt og turen gik tilbage til Danmark.
Jeg havde oplevet Tyskland i opløsning, med sult og fattigdom, ruiner og nedværdigelse tilsyneladende uden håb. Siden skulle en "Währungsreform" og en "Marschalhjælp" få Tyskland på fode, hurtigere end man havde troet. Men næsten alle hjem var mærket af sorg og savn.

TØNDER.

Hjemme i Tønder igen. Nu ville jeg ikke tilbage til landbruget igen. Indtil jeg fandt ud af, hvad jeg ville med min fremtid, fik jeg arbejde i tørvemosen for at tjene nogle hurtige penge. Tørv var stadig et nødvendigt brændsel.

Jeg opsøgte en af mine gamle lærere, der nu var ansat som erhvervs-vejleder i Tønder. Han kendte mig også fra den frivillige aftenskole og under samtalen spurgte han mig, om jeg ikke kunne tænke mig at blive lærer, han ville godt anbefale mig på seminariet, og han mente, jeg villle kunne klare det. Selv ville jeg ikke have haft mod til at indmelde mig, for jeg havde jo hverken real- eller studentereksamen.

Kort fortalt – jeg blev optaget og startede seminarieuddannelsen, som blev de bedste år i mit liv. Nye venner, alle begejstrede over at skulle lære nyt, intense diskussioner om litteratur, religion og politik. Sport, gymnastik, fester og så naturligvis studiet. Jeg skulle arbejde hårdt det første år, da jeg jo ikke havde gået i skole siden 1940, og tillige med gik i klasse med realister og studenter. Det gik imidlertid over forventning, mest kneb det selvfølgeligt med matematik og fysik. Jeg var ikke den eneste som kom fra landbruget. "Manden fra ploven" var et begreb i mange uddannelser.

Flugten fra landbruget var i fuld gang og mekaniseringen af landbruget indskrænkede folkeholdet – tusinder af små, grå Ferguson traktorer fra England indvaderede det danske landbrug og overtog hestenes arbejde. På dyrskuerne tog maskinparken lige så megen plads som dyrene.

Tønder var en gammel seminarieby og borgerne havde gennem generationer lejet deres værelser ud til seminarieelever, der var et vigtigt element i byens kulturliv. Der blev grundet mange venskaber for livet mellem borgerne og de lærere, der senere blev spredt ud over hele landet og en del tøndringer fik da også afsat deres døtre til en fastlønnet embedsmand.
Selv boede jeg hjemme på gården og hjalp så meget jeg kunne få tid til, for at tjene til kost og tøj. Desuden tjente jeg lidt som en slags hjælpejournalist ved dagbladet "Vestkysten". Jeg anmeldte møder, fødselsdage og indstillinger og fik 5 øre per spaltelinje. Redaktøren, som hed Sørensen, var en rar arbejdsgiver og de forskellige journalister var inspirerende og humørfyldte at arbejde sammen med. Vi havde mange sjove oplevelser sammen, især efter at der kom en ny ung elev, Frode Kristoffersen kaldet "Stoffer" – senere i Bonn og nu i Bruxelles.

Jeg holdt stadig forbindelsen med "Mejerholm" og også med idrætsforeningen både i Tønder og de omkringliggende byer som Jejsing – Møgeltønder – Emmerske. Foreningslivet blomstrede stadig på landet.
Jeg havde ganske naturligt været medlem af Venstres ungdom, mens jeg arbejde ved landbruget. Nu blev jeg valgt som næstformand for Tønderegnen. Det gav naturligvis nogle gode møder og diskussioner.
Der var opbrud i mange politiske partier, og der skulle vedtages mange nye love efter besættelsen, hvor regeringen havde kørt et neutralt friløb. Således blev værnepligten udvidet midt i en indkaldelsesperiode. De soldater, der var indkaldt til en forholdsvis kort periode, fik pludselig at vide, at de skulle aftjene yderligere flere måneder.

Der var naturligvis stærk utilfredshed med dette. Nogle delinger soldater på Søgård kaserne viste deres utilfredshed ved at nægte at høre kommandoen "stop" og fortsatte med at marchere mod Åbenrå uanset, hvor højt befalingsmændene råbte. – Også på Tønder kaserne var der ballade. Det dengang stærke kommunistparti var imod udvidelsen af værnepligten og man søgte nu at finde skylden for mytteriet hos kommunisterne.
På seminariet havde vi kammerater, der var kommunister og med dem havde vi haft mange diskussioner, men vi blev naturligvis forfærdede, da de to af dem blev hentet af politiet og puttet i Tønder arrest, hvor de så vidt jeg husker sad i en eller to uger. De var anklaget for at have opfordret nogle soldater til mytteri, da de en eftermiddag havde siddet på isbaren og diskuteret. Vi var flere, der blev indkaldt som vidner, idet vi havde overværet episoden, som vi syntes var helt harmløs, hvilket vi da også fortalte i retten. Dommeren spurgte til vor politiske tilhørsforhold, og da jeg kom frem med, at jeg var næstformand for Venstres ungdom, kunne han ikke lade være med at smile. Man kunne ikke opretholde fængslingen, og de blev løsladt. Efterspillet for min klassekammerat blev dog, at han ikke fik nogen anbefaling, da han forlod seminariet. Mac Chaerty–ismen havde strejfet Tønder.

Ude i Europa var efterkrigstiden ikke slut. Vesttyskland var stadig besat af amerikanske, engelske og franske soldater. Østeuropa var besat af russisk militær, og den kolde krig var så småt startet.

Jugoslavien var for første gang samlet om én regering, der blev ledet af Tito, som var afholdt og respekteret efter at have ledet modstanden mod Hitler. Han løsrev sig (så vidt jeg husker 1949) fra Stalins jerngreb og erklærede Jugoslavien for selvstændig. Han søgte kulturel kontakt med Vesten og inviterede unge studerende til at besøge landet. Den danske studenterorganisation tilbød 100 studerende et ophold i Jugoslavien mod at deltage i opbygningen af en jernbanelinie mellem Doboj og Banjaluka. Sammen med 5 andre studerende fra Tønder meldte jeg mig, idet vi havde lyst til at se, hvad der foregik bag jerntæppet, der på dette tidspunkt var så godt som hermetisk lukket.
I 6 uger arbejdede vi med skovl og spade sammen med jugoslaviske studerende, som mod at få fri kost og logi resten af studieåret arbejdede i sommerferien. Den danske lejr faldt godt til, selv om den ikke var kommunistisk og en morgen mødte op med ti slips bundet til flagstangen, i stedet for en rød fane. Vi deltog i de kulturelle møder lørdag aften, hvor de forskellige lejre skiftedes til at invitere.

I hele distriktet mellem Doboj og Banjaluka i Serbien, var der kun en bulldozer, som var importeret fra Vesten. Føreren af denne blev beundret af befolkningen, og han fik endvidere en meget høj løn som specialist. Han var en stolt lille serber med et flot overskæg. – Nu havde vi på det danske hold en lidt buttet, helt lyshåret, københavnsk studine, som han havde set sig varm på. Hun hed Eva.

En tidlig morgen, da vi gik ned mod arbejdspladsen ved floden, blev vi overhalet af bulldozeren og alle så, at den med store hvide bogstaver var navngivet Eva. Det måtte hun høre meget for.
Det var 8 pragtfulde uger, selv om vi blev udsat for både væggelus og dysenteri. Mærkeligt at tænke på, at de nu dræber hinanden hensynsløst.

ØSTKYSTEN.

Vi blev dimiteret 1953 og havde let ved at få arbejde, idet der var mangel på lærere. En sportskammerat – Riis, der var lærer på Haderslev seminarium, bad mig tage et årsvikariat i hans stilling, men han var på kursus i København. Det blev min første lærergerning – med 17 timer ugentlig gymnastik – timer med elever fra præparandklassen og regning og historie i 8.klasse, var det en virkelig hård start. Jeg lod mig endog overtale til at undervise i historie på Haderslev kaserne.

Den næste stilling fik jeg i Hjordkær ved Åbenrå efter at have lært lærer Nederby at kende. Han var en gudbenådet lærer, som eleverne elskede så meget, at da han en dag virkelig af én eller anden grund blev gal og skældte ud, blev eleverne så overraskede, at de alle sad og græd og ville ikke ud i frikvarteret.
Det var dejligt at komme ud på en landsbyskole, og jeg deltog aktivt i både foreninger – og sportslivet, spillede dilettant og ledede håndbold.

Her lærte jeg min kone at kende, hun var datter af gårdejer Carl Carlsen, Kassø og var børnehavepædagog i Åbenrå. Vi blev gift året efter. Bryl– luppet blev holdt på "Folkehjem", og vi flyttede til Virum. I mellemtiden havde jeg nemlig søgt optagelse på et årskursus i psykologi på Danmarks Lærerhøjskole i København. Jeg syntes, jeg vidste for lidt om pædagogik og psykologi. Min kone arbejdede på et fritidshjem i St. Pederstræde, og vi mødtes ved fyraftenstid på kantinen på Københavns Universitet, hvor jeg også fulgte nogle forelæsninger. Kantinen kaldtes "Kannibalen" og her kunne man købe belagt brød til 18 øre stykket.

Efter studieopholdet i København fik jeg stilling som andenlærer i Rinkenæs og her boede vi i 10 år. Jeg tog mig af specialundervisningen, gymnastikundervisningen og småbørnsundervisningen. Det var en dejlig tid i Rinkenæs med dens smukke omgivelser ned mod fjorden og ind mod de store skove mod nord. Fritiden gik med sport– badning i fjorden og fiskeri. Befolkningen havde en stærk tilknytning til skolen. Vi blev bedt med til familiefester og naturligt til børnenes konfirmation. Vore to små børn Lise og Lars fik en god start med mor hjemme hver dag.

Jeg deltog også i foreningslivet og i det politiske liv. Jeg blev valgt til formand for børneværnet, hvilket absolut ikke var uden problemer.

Flere medlemmer af børneværnet var temmelig tyndhudede og moralske. Flere gange måtte jeg gøre indsigelser, når naboer og enkelte medlemmer lagde optil at fjerne børn, f.eks. fra en enlig mor, der havde for mange herrebesøg. Hun kunne naturligvis være den sødeste og omsorgsfulde mor, selv om hendes sexliv en overgang var lidt forvirrende.

Dønningerne efter 2.verdenskrig var næsten faldet til ro. Der var mange år efter krigen vareknaphed på visse områder og også rationering, men nu var der gang i importen og produktionen. Flere fik privatbiler, fjern-syn og køleskabe, men jeg husker, at det var svært for os at skaffe et køleskab, da vi havde bygget vort første hus i Rinkenæs i 1959. Samlet byggepris med grund var iøvrigt kun 54.000 kr.

De nationale gnidninger mærkede vi ikke meget til. Det daglige samliv med tyskerne var roligt og besindigt; naturligvis fortaltes der historier om, hvem der havde været partimedlemmer, værnemagere, indespærret i Fårhus m.m., men tone var fordragelig.

Imidlertid havde tyskerne oprettet en tysk børnehave i Rinkenæs, og de fik befolkningen til at blive vågne. Faren for at mindretallet ville få danske elever var der, og en kollega Jørgen Jørgensen og jeg besluttede at oprette en dansk børnehave, som national modvægt. Det blev et større arbejde end vi havde regnet med. Vi fik god hjælp fra myndighederne og amtet, men det var svært at samle penge nok. Jeg skrev til Hans Lund for at få hans støtte til legater, men han mente ikke, at tyskerne ville satse på børnehaver.
Det var imidlertid begyndelsen til en kraftig hjemmetysk satsning på ved hjælp af børnehaven at få flere elever i den tyske skole, og det var nok en klog satsning.
Det lykkedes os heldigvis at få bygget en dansk børnehave, der kunne indvies, såvidt jeg husker omkring 1963.

Når vi om sommeren var nede for at bade ved Dalsgård strand, skete det af og til, at jeg snakkede med Rosager-Hansen, skoleinspektør og en overgang borgmester i Padborg.(Bov Sogn). En dag sagde han: "Du har fortalt, at du har en psykologuddannelse fra Danmarks Lærerhøjskole", "Kunne du ikke tænke dig, at blive psykolog ved Bov skolevæsen?".
Jeg fik et par dages betænkningstid og sagde ja.

Dengang havde de fleste skolepsykologer kun det ene års uddannelse, og de var da også i stand til at klare intelligensprøver, læseprøver m.m., ligesom de havde fået en ret god indføring i børnepsykologi.
Jeg havde iøvrigt også ret god praktisk erfaring efter 12 år som lærer, så selv om jeg indtil nu havde været betænkelig var det i virkeligheden i orden at søge.
Efter nogen kamp med amtet, der gerne ville sætte sig på denne gren af den danske folkeskole, lykkedes det Rosager-Hansen at opslå stillingen, og jeg fik den.

Der skete meget i den danske folkeskole i disse år. Korporlig straf blev afskaffet. Lektierne blev indskrænket. Oversidning blev nu så godt som afskaffet. Lørdagen blev fridag. Endnu da jeg kom til Padborg, skulle børnene stille op i rækker klassevis, før de gik ind fra frikvarterne. Det affødte megen skubben, skænderier og slagsmål samt efterfølgende straf. Nu fik børnene lov til selv at gå til deres klasseværelse. Til manges forbavselse og mod forventning gik det fint. Tonen er blevet mere fri, nogle mener for fri og klager over disciplinen, som de voksne har gjort det i generationer. Det var under denne udvikling folkeskolen ansatte de første skolepsykologer, primært for at hjælpe de svage børn.

Jeg skulle i begyndelsen have en del specialundervisning ved siden af det skolepsykologiske arbejde, men efterhånden voksede behovet for psykologihjælp. Der blev indført mere specialundervisning, og der blev brug for flere undersøgelser.

Imidlertid fik Danmarks Lærerhøjskole status som højere læreanstalt og kunne udklække akademikere. De kunne tilbyde en uddannelse som cand.pæd.psych., og opfordrede folk med den enårige uddannelse til at melde sig.
Det gjorde jeg. Hvis jeg skulle have en yderligere uddannelse skulle det være nu, jeg var 40 år og syntes ikke jeg vidste nok om psykologi. Jeg fik en god ordning med Rosager-Hansen, der helt havde taget mig under sine vinger. Jeg blev fritaget for undervisning og fik helt fri et par måneder om året før eksamen. Desuden fik jeg orlov i 1 år. – Jeg tilrettelagde læsningen sammen med en gruppe fra resten af Jylland og et stykke tid før eksamen, tog vi til København og fulgte undervisningen og blev superviseret af lærerne.
Det år jeg havde orlov, levede jeg på Lærerhøjskolen i et år, og fulgte også en del af undervisningen på Universitetet. Efter 4 års hårdt arbejde var jeg cand.pæd.psych. Sønderjyllands første og den eneste, der havde taget eksamen uden real- og studentereksamen.

Nu stod alle muligheder åben. Der var ved at blive oprettet skolepsykologiske kontorer overalt i landet. Jeg søgte en stilling som konsulent ved socialministeriet og en stilling som ledende skolepsykolog ved Århus amt. Jeg blev tilbudt begge stillinger, men nu fik formanden for skolekommissionen, fru Dohn, travlt. Hun opfordrede mig til at sige fra og lovede, at hun i så tilfælde ville oprette et skolepsykologisk team for fem grænsekommuner med mig som leder.
Jeg accepterede og snart opstod landets første skolepsykologiske forbund. Det består iøvrigt endnu i bedste velgående i modsætning til mange andre forsøg rundt omkring i landet.

Det bestod af 2 skolepsykologer, to talepædagoger, en kurator og en læsekonsulent. Jeg fik en flok ivrige og dygtige kolleger, hvoraf flere nu er ledende skolepsykologer fordelt i landet. Fordi jeg var en af de første, var der bud efter mig til foredrag overalt i Sønderjylland, ligesom jeg

underviste i psykologi på Åbenrå børnehaveseminarium, Danmarks Lærerhøjskole, og desuden var supervisor i tegnetest på Universitetet i København.

I 1990 efter ca. 25 år som skolepsykolog tog jeg min afsked som 65 årig. Nogle gode år med et dejligt arbejde var slut og jeg ser tilbage på årene fra bondedreng til psykolog med glæde og stolthed.

En real- og studentereksamen ville nok have gjort mange ting nemmere, men jeg har følt at de begivenshedsrige ungdomsår har været en god ballast for en psykolog og jeg har ofte i sjov sagt, at jeg har lært mest psykologi gennem skønlitteraturen, men naturligvis har studiet givet mig de nødvendige teoretiske rammer.

Mine børn er imellem tiden blevet studenter, familiens første, og har afsluttet deres studier fra Ålborg universitet. Lise som socionom og Lars som landinspektør.

Inden jeg søgte min afsked, havde jeg fået forbindelse med nye venner, som var i færd med at starte et auktionshus for antikviteter i Åbenrå. Jeg tilbød min ekspertise som kender af gamle ure.
Dagen efter min afskedsreception på Rådhuset, holdt vi den første auktion i Åbenrå. Siden er omsætningen steget jævnt. Jeg hjælper til med vurdering og beskrivelse af ure og sølv, samt ved selve auktionen. Jeg har fået nye venner og har lært meget om antikviteter i de forløbne 5 år.

Nu bor vi i Padborg helt nede ved grænsen med udsigt til den smukke Søndermose. Vi bor direkte på en gammel boplads for den yngre jernalder. En minderig egn, hvor Oksevejen krydsede tunneldalen, der strækker sig fra Flensborg Fjord med dens søer og moser. Vest for os ligger store kæmpehøje og mod øst ligger resterne af Hærvejen og slottet Nyhus fra 1300 tallet. Det er først 1920 blevet en landegrænse, men har gennem århundrede været en naturlig grænse, der ikke uden videre kunne forceres. Fundet af Frøslevskrinnet, der er dateret til omkring 1100 tallet kan tyde på, at man ofte måtte gå en stor omvej gennem moserne for at komme over og alligevel måske ofte måtte ofre livet.
Senere er landegrænsen blevet overskredet illegalt. Før og under 2.verdenskrig af jøder og politiske forfulgte hjulpet af befolkningen gennem mosen. Under Vietnamkrigen flygtede hundredevis af helt unge amerikanske soldater, når de fik at vide, at de fra garnisonerne i Tyskland skulle sendes til Vietnam. Mange søgte at forcere grænserne til Holland og Danmark. Vietnamskrigens rædsler og meningsløshed var blevet kendt. Når de kom over grænsen til Danmark blev de ofte fundet i lader og stalde og afhentet af politiet, som havde udleveringspligt.
Danmark var medlem af Nato og kunne ikke give asyl til desertører. Desertørerne fik ofte en streng straf. Men ca. 200 unge amerikanske drenge undslap til Sverige.

En gruppe borgere af forskellig politisk relevans besluttede nemlig at hjælpe dem og fik kontakt med lignende grupper i Holland og Tyskland, der bestod af præster, journalister og medlemmer af det danske mindretal, som først undersøgte flygtningernes forhold, inden de sendte dem over den grønne grænse.
Herfra blev de transporteret til Kolding; de fik en billet til toget til København, hvor der var hjælpere som fulgte dem til færgen mod Sverige, der ikke var medlem af Nato og derfor kunne give dem asyl. På et eller andet tidspunkt må politiet have lukket det ene øje. Ingen tjente penge på foretagendet, tværtimod var der store omkostninger til togbilletter m.m.; i modsætning til de seneste menneskesmuglere sydfra mod høj betaling, og hvor overløberne ikke altid er i umiddelbar livsfare.
Kunne grænsen tale, ville den berette om mange menneskelige skæbner.

1994. Jeg går fra min have over gaden ned på Gendarmstien, videre nogle få hundrede meter gennem Søndermosen til grænsevandløbet, hen til det sted hvor vandløbet deler sig i to grene, den ene gren løber mod øst ud langs tunneldalen og ud i Flensborg Fjord - den anden løber mod vest ud i Skelbækken, videre ud i Vidåen og derfra ud i Rudbøl Sø, hvor vandet kommer tæt forbi min oldefars og farfars smukke karnaphus ved Rudbøl Sø, videre glider strømmen med åen ud gennem Højer Sluse og ud i Vadehavet.
I et kort øjeblik synes det mig at være Nordslesvigs puls; rolig og stille går strømmen mellem to fredelige lande i en fredelig tid - men den danner et bevidst og levende skel mellem to kulturer.

Ludolph Matthiesens erindringer
vandt 3. præmien i Historisk Samfund for Sønderjyllands prisopgave:
»Erindringer fra Nord- og Sydslesvig 1920-1990«,
i anledning af 75-året for Genforeningen.
Forsidebilledet: Forfatteren (til højre) og søsteren Karla på Skibbroen Tønder i 1929

For denne udgivelse står:
Bov Lokalarkiv . Bovvej 4 . 6330 Padborg